

Književni pregled.

Ocenio nadrabim **Dr. Leopold Fischer**, Vršac.

Zadaća je ovog napisa, da iznese pred širu čitalačku publiku napredak jevrejske nauke. Da se ova zadaća ostvari u svojoj potpunosti, nije bilo moguće iz toga razloga, što je broj novizdatih knjiga i dela preveć velik, otuda su niže navedeni napisali knjiga tek mali odlomak novije jevrejske književnosti. Za razliku od »Književnog pregleda«, koji je izišao u prvom Almanahu, mi smo se sada ograničili na takve knjige, koje su izdate potonjih godina. Po sebi se razume, da ce se ovde pobrojati i govoriti samo o onim knjigama, koje leže pred nama, pa to i jeste uzrok, što ovde nećemo nabrajati sve novoizdate knjige, jer nas je pritom rukovodila namera, da ispitamo pojedine knjige po njihovoj sadržini, kako bismo ih preporučili ili odvratili od njihove nabavke.

Шланг, Игњат: Јевреји у Београду. Београд 1926. издање пишчево. 143. стр.

Ovu knjigu zbog toga najpre pominjemo, izdvajajući je iz reda istoriskih dela, ne bismo li naročito ukazali na značaj i važnost njezine pojave. Svako bogaćenje u oskudnoj jevrejskoj istoriskoj književnosti valja sa radošću pozdraviti, a kamo li ne delo, kao što je ovo pred nama, koje po originalnim izvorima obrađuje istoriju Jevreja naše prestonice, Beograda, od početka Srednjeg Veka pregledno sve do danas. Ovog puta ne navodimo sadržaj, ostavljajući opširnije i poblize raspravljanje o ovoj knjizi za idući Almanah, kako to ova knjiga i zaslužuje. Ali već sada upozoravamo svakoga na ovu knjigu, kojoj želimo, da se što većma rasprostire.

Enzyklopädie des Judentums: Probeheft. Berlin — Jerusalem 1926. Verlag Eschkol 96 str. 28x21.

אשכול. אנציקלופדיה ישראלית. קונטרס לדוגמה. 90 str.

Osobito osećanje obuzima i nas, i svakog Jevreja, kad sagleda dve probne sveske ove Enciklopedije na velikoj osnovi, a tek kad ih prelistava i čita. Osećanje je to radosti, jer dobijamo delo, kojim se možemo ponositi. Izlišno je govoriti o tome, kako je za pozdravljanje ova Enciklopedija. Istina, mi imamo od 12 svezaka veliku Enciklopediju na engleskom i od 10 svezaka na jevrejskom jeziku, ali ne uzev u obzir, da su oba dela zaostala iza velikih istraživanja potonjih decenija, ona su već pri svojoj pojavi pokazivala nedostatke, koji dolaze od nedovoljne predrad-

nje. Novom Enciklopedijom, koja će izići na nemačkom i jevrejskom jeziku, stvoriće se delo, koje će u pojedinim člancima objektivno utvrditi rezultate nauke. Uredništvo smatra najbitnijim načelom, da se pisci u spornim pitanjima, referišući o raznim mnjenjima i stanovištima, uzdržavaju svake polemike. Kao šef-urednik fungira Dr. Jakob Klatzkin, s njime radi uredništvo od 15 članova, kojih je broj odgovarajući podeljen na pojedine naučne struke, te je poznatim ličnostima jevrejske nauke predata svaka oblast. Više nego 150 naučnika i pisaca pridobiveno je već za saradnike. Svaki članak potpisuje ne samo pisac, nego i urednik te naučne oblasti. Izdavaštvo Eschkol dalo si je truda sa ovim probnim sveskama, da stvori jedno delo, koje privlači već svojom lepom spoljašnošću. Hartija i štampa odgovaraju i najširim zahtevima moderne knjižarske umetnosti. Reprodukције mnogobrojnih slika, takođe i u bojama, povećavaju vrednost dela. Čitavo delo treba da ima nekih 500 štampanih tabaka velikog leksikonskog formata, a to je div-delo od preko 3000 strana. Probne sveske sadrže članke sa početnim rečima slova A, uz to nekoliko većih rasprava. Članci su jasni i pregledni, na svršetku navedena literatura je dosta iscrpna, ali, na žalost, nije potpuna. Verovatno će ovog nedostatka nestati, kad izide čitavo delo. Nabranje ovde odštampanih članaka izgleda nam koliko zahodnim, toliko i izlišnim. Prva će sveska izići već ujesen ove godine. Verovatno će ovo korisno delo i u našoj zemlji naći potpomagača. Preplatiti se može već sad.

Der Kleine Brockhaus: Handbuch des Wissens in einem Band. Mit über 5400 Abbildungen und Karten und auf 88 einfarbigen und bunten Tafel- und Kartenseiten, sowie 36 Ubersichten und Zeittafeln. A — Z. Leipzig 1925. F. A. Brockhaus. 804 str. Cj. M. 23.—, vez. M. 30.—.

Poznato izdavaštvo Brockhaus u Leipzigu usrećilo nas je jednim novim delom, koje kratko i jasno odgovara na sve, što svako želi znati brzo pri svom svakidanjem radu, pri studiji, pri lektiri. »Mali Brockhaus« namenjen je svima onima, koji nisu u stanju nabaviti kakav veliki leksikon. To je trebnik, neophodan za svakoga, poučnik, savetnik, stvarnik, rečnik stranih reči, leksikon mesta, obaveštač o slavnim ličnostima, savetodavac u opsegu svih znanja, koji se obzire kako na prošlost, tako i na najnovije događaje. Zbića 1925. godine već su raspravljena u njemu. Od jevrejskog gradiva ovde se iscrpno govori: o jevrejskoj književnosti, jeziku, hebrejskoj literaturi, Halaha, Hagada, o Talmudu, Midrašu, Targumu, Pentateuhu, Sulhan Aruhu i dr.; isto tako i o najznačajnijim ličnostima jevrejskim. Obilatost, jasan pregled i stvarnost jesu najvažnija obeležja ovog dela. Ali i po vrsnoći i jeftinoći, po mnogostranosti i nepristranosti ono je jedinstveno među ručnim leksikonima.

Weisl, Wolfgang: Der Kampf um das heilige Land. Palästina

von heute. Mit 44 Abbildungen und 4 Karten. Berlin 1925. Ullstein Verlag. 312 str.

Weisl je izabrao problemni krug temom svoje knjige, koji je vrlo retko raspravljeno sa takvom opširnošću i s takvim razumevanjem stvari. Politiku u i oko Palestine u svima njenim razvojnim etapama, od prvih početaka Herzla pa za vreme svetskog rata i njegovih dubokih prevrata sve do danas, izložiti, veoma je težak pothvat, koji zahteva znanje komplikovanih prilika u bliskom Orientu, a naročito u Arabiji. Weisl je došao do Maana, poznaje kralja i kalifa Huseina lično i dobro je obavešten o tamošnjim prilikama. On zna da ceni vrednost Balfourove deklaracije i da navede razloge Engleza za delimično povlačenje. On zna istoriju kalifata, koji postaje, po vlastitom posmatranju, zna sa zapetošću da priča o borbi Hašimita sa Vahabitima, te da najzad izlaže potonje etape englesko-arapsko-jevrejske borbe oko Palestine i napretka Cionizma u potonjim godinama. Drugi deo knjige sadrži skice iz života današnje Palestine. Daleko bi nas odvelo, da nabrajamo lepotu pojedinih skica i da imenujemo zanimljiva izlaganja. Ova se knjiga mora čitati, da bi se upoznala današnja Palestina. Izbor tema i povoda svedoči o tačnom shvaćanju značajnoga, kao i o piščevoj odličnoj publicističkoj kakvoći. Knjiga zaslužuje, da se rasprostire u mnogo izdanja.

Palästina. 300 Bilder. Einleitung von Sven Hedin. Mit ausführlich beschreibendem Text hrsg. von Georg Landauer, München 1925. Meyer & Jessen. X i 244 str. folio. Čj. vez. M 20.—.

»Ne opominjem se, da je na mene ikoje mesto na zemlji učinilo dublji i moćniji utisak, nego Genezaret, galilejsko more. Ali reči nisu dovoljne. Ova će zbirka slika izazvati mnogo plastičniju predstavu, nego što bi mogao ma kako podroban opis«. Ove reči Sven Hedina nagoveštavaju, čemu se imamo nadati od ove knjige. Ali se naša očekivanja premašuju. Lepe i karakterističke slike krajeva daju nam ukupnu sliku ove i geografski jedinstvene zemlje, koja sadrži najdublju tačku zemlje, uz to se penje do brdskih visina snegom pokrivenih, pokazuje groznu pustoš Mrtvog Mora i lepotu Karmelskog kraja. Razvaline nekad moćnih gradova, drumovi i građevine, hramovi i grobni spomenici, umetnička mesta triju velikih religija, tvorevine poljodstva, tehnike i nauke, kako ih je proizvela novodobna cionistička Palestina, tipovi raznih naroda, koji obitavaju u Jerusalemu, stari i mladi, kako obučavaju i uče, rade i sigraju se, mole se, igraju i prose, putuju, stanuju i jedu, fiksirani su odveć živo. Jedan deo slika posvećen je mestima iz Novog Zaveta, kao i crkvama i pobožnim mestima hrišćanske crkve. Neka je najtoplija hvala izdavaču na ovom lepom delu, a naročito na divnoj mu izradi. Njega bi trebao da ima svaki dom ispovednika pozitivne vere.

Thomsen, Peter: Die neueren Forschungen in Palästina-Syrien

und ihre Bedeutung für den Religionsunterricht. Tübingen 1925. J. C. B. Mohr. Cj. M. 1:20.

Istraživanja u Palestini-Syriji donela su u poslednjoj deceniji znatne rezultate. Arheologija i istorija svete zemlje prikazuju nam se time u bitno drukčijoj svetlosti, nego što se moglo i slutiti još pre deset godina. Pisac nam daje pregled i značaj onoga, što je dosad urađeno, u predležućoj svesci, jer mu je bilo moguće, da se posluži većim delom teško pristupačne literature. On zatim ukazuje, da baš veroučitelj treba da ima znanja o ovim istraživanjima, ne bi li mu nastava bila na naučnoj visini. Samo je za žaljenje, što pisac prividno veću važnost poklanja nalascima, nego biblijskom predanju.

אוצר הארץ. שכתב ארץ ישראל חבתה שייכותה לישראל. גאולתה ובנינה כיום הזה בהנהגתו בתלמוד, במדרשים ובספרי חכמה ותמידות. סדר ע"י ר' בנימין הוצאת "כנסת" ירושלים תרפ"ו. 152 str.

Ova knjiga, ako i ne donosi ništa nova, ipak je nova usled slaganja izreka, koje su uređenim načinom prikupljene iz velike književnosti. U prvom odeljku donose se izreke o vrsnoći Erec Israela, njegova nauka, jevrejski jezik i ljubav, koja mu je vazda ukazivana; u drugom se odeljku nalaze izreke o obvezi stanovanja u ovoj zemlji, o njenom obrađivanju i izgradnji na osnovi mnogobrojnih spisa. Treći odeljak govori o istoriji i značaju nacionalnog fonda i Keren Hajesoda. Iza ovog dolaze mnjenja protivnika zemlje, zabrana o napuštanju zemlje, a završetak čine izlaganja o Israelu, njegovo osećanje opće pripadnosti i utešne izreke o nekadanjoj zemlji. Knjizi je dodata zemljopisna karta doline Jesreela. Kako je sa ovom knjigom popunjena osetna praznina u našoj književnosti, mi pozdravljamo njezinu pojavu sa željom, da pisac produži svoje delo pribiranja, kako bi u nekoliko tačaka usavršio svoju knjigu u novom izdanju.

Möller W: Reiseeindrücke von Palästina vom 29. Januar bis 21. April 1914. Lütjenburg 1925. Verlag des Bibelbundes. 39 str. Cj. M. —75.

Na osnovu vlastitog posmatranja i starih svedočanstava zastupa Möller s pravom mišljenje, da je usled arapskog lošeg gazdinstva nastupilo jako opadanje opće usodne sposobnosti Palestine. On priznaje znatne uspehe jevrejskih kolonija i objašnjava novija useljavanja Cionista proricanjem Biblije. Identifikovanje današnjih Haluzima sa Boljševicima mora se energično odbiti, jer je zasnovano na posve lažnim antisemitskim vestima.

Dingler Hugo: Die Kultur der Juden. Eine Versöhnung zwischen Religion und Wissenschaft. Leipzig. Der Neue Geist-Verlag. 144 str. Cj. M. 2—.

Ova osobita knjiga bavi se hvalom starojevrejske vere. Polazeći od pitanja, šta je vera, Dingler nam tumači, da se u školi obično pod verom razume Biblija. U docnijim godinama pobrka dečak sa verom Bibliju. On traži odštetu za to, i nalazi

prirodnu nauku i filosofiju. Ali ove naučne oblasti ne daju čoveku obaveštaja o tome, kako će delati i misliti o drugim ljudima i o sebi samome. Potpuno rešenje ovih pitanja sadrže samo spisi starih jevrejskih mislilaca. Kad radimo po zakonima jevrejske nauke, onda delamo najbolje, a kad radimo protiv njih, onda sebi škodimo. Jevrejska nauka nije prokročila sebi put nametanjem od strane silnika, nego je ona postala unutarnje uverenje i pravilo života narodu, pa je jasna svakome, ko god ume da je čita otvorena pogleda. U starojevrejskoj etici nalazimo i pojmove o poslednjim stvarima i ciljevima bivanja, koje smo navikli smatrati kao istraživanja egzaktnih nauka. Ova je knjiga poučna za svakog obrazovanog čoveka.

Hertz, Joseph Herman: Jüdische Gedanken und Gedanken über Judentum ausgewählt und zusammengestellt. Autorisierte Uebersetzung aus dem Englischen von Rosalie Perles, mit Geleitwort von Felix Perles. Leipzig 1924. Gustav Engel. XVI i 248 str.

Ovo je jedna Antologija od takvog bogatstva i raznovrnosti, kakve nemamo u jevrejskoj književnosti. Ispod pet gomila: »Ich bin ein Jude«, »Das Volk des Buches« »Das Zeugnis der Nationen«, »Die Stimme des Gebetes«, »Die Stimme der Weisheit«, izlaže se ukupno sve ono, što je jevrejska mudrost i jevrejska pobožnost napisala u mislima i osećanjima u književnosti Jevrejstva i što su visoki umovi nejevrejskog sveta iskazali o jevrejstvu i jevrejskom narodu. Značaj knjige, kako veli Feliks Perles, može se oceniti istom po dejstvu, što ga je izazvala. Ali je ovo dejstvo ne manje zasnovano i na mudrom izboru citata koji, i ako nisu prostački, ipak su razumljivi i za prosta čoveka. Kod svake Antologije prirodno je, da je nekima ponešto suvišno, a nekima opet ponešto nedostaje. Isto se tako nalaze i neka neznatna imena, dokle su mnoga znatna izostavljena. Ukratko: to je jedna izvrsna knjiga, koja se ne može dovoljno preporučiti.

Pick Ludwig: Die Weltanschauung des Judentums. Berlin C. Boas Nachfolger. 93 str. Cj. M. 4.—.

Pick Ludwig: Der jüdische Idealismus. Berlin 1923. C. Boas Nachf. 154 str. Cj. M. 4·50.

Predležće dve knjige istoga pisca imaju apologetsku tendenciju, a napisane su popularnim stilom, tako da ih svaki laik razume i biva poučen dobrim pozitivnim načinom o pitanjima, koja se tako često potežu u ljudskom društvu. Šta više, izgleda nam, da je Pick napisao svoje knjige isključivo radi obuke velike publike, zbog čega zaslužuje puno hvale. Pick piše tako ubedljivo, da se čitalac nesvesno pridružuje njegovom mnjenju. Mora se priznati, da se uvek prenebregavalo u popularnom obliku širiti rezultate naučnog istraživanja, posmatrane sa verskog gledišta; ovdje se taj nedostatak najzad nadoknadio. U prvom delu Pick razlaže, da pravu suštinu Jevrejstva čine ova tri načela:

1. jedinstven ljudski rod, 2. jedinstven moral, i 3. jedinstvena vera. Jevrejstvo potvrđuje jedinstvo ljudskog roda time, što svakom čoveku bez ikakvog ograničenja priznaje ono, čime se čovek kao takav razlikuje od životinje. Jedinstveni moral propoveda Jevrejstvo zato, što on sve vrline opće čovečanske ljubavi, pravdu, trpljivost i dr. shvaća kao opću pripadnost i bratsku ljubav, koja sve ljude obuhvata, i nikad je se nije odrekao, čak ni u najteža vremena. Jevrejska verska ideja beše kolevka ovog sveta, ona se je morala brižljivo negovati i čuvati, i zbog toga su forme i omoti, koji nisu suština verske ideje, nego izraz verskog osećaja srca čovečjeg. U drugoj knjizi stara se Pick, da obori prigovor materializma, koji se tako često podiže protiv Jevrejstva, i izlaže, šta je pravo Jevrejstvo. Pošto se Jevrejstvo kako u svojoj nauci, tako i u svojoj istoriji može razumeti samo iz njegova pojma o Bogu, koji je u duši Israela zažegao množinu svetlih ideala, Pick govori iscrpno o ovim idealima Jevrejstva, kao: o idealu čovečnosti, o porodičnom idealu, o socialno-etičkom idealu, o naučnom i obrazovnom idealu, o idealu miroljubivosti i o životnom idealu. Ove će knjige pročitati svako sa najvećom korišću.

Bloch Chajim: Die Gemeinde der Chassidim. Ihr Werden und ihre Lehre, ihr Leben und ihr Treiben. Berlin, Benjamin Harz. 352 str. Cj. vez. M. 5.—.

Pun sadržine i vrednosti, pun prilog za upoznavanje Hasidizma jeste Blochova knjiga. U prvom delu priča se u zbijenim poglavljima istorija Hasidizma, gde Bloch, koji je sam odrastao i živeo u krugu Hasidima, daje u verskoistoriskom smislu veoma zanimljivu sliku Hasidizma, njegovog razvoja, krupnih pojava njegovih osnivača, vođa i svetitelja sve do pojava vidljivog opadanja. Drugi deo sa podnazivom: »Život i rad« sadrži izbor hasidskih povesti, koje su ovde prvi put prevedene, i iz kojih se može videti mišljenje i osećanje, život i rad većine hasidskih poglavica. Uz to daje Bloch i izvod iz različitih učenika i knjiga o moralu, koji omogućava zagledati u kulturno znatnu hasidsku nauku.

Günzig, J.: Die »Wundermänner« im jüdischen Volke. Ihr Leben und Treiben dargestellt. Berlin, Benjamin Harz. 140 str. Cj. M. 3·50.

Život i rad 22 takozvanih »čudesnih muževa«, koji su se pojavili od sredine XI. stoleća među Jevrejima, pa su moćno uticali na svoje doba, a često još i na iduća stoleća. Ovi su se ljudi mnogo bavili kabalističkim studijama, zadubljivali se u tajne svetskoga poretka, molili se Bogu i postili, da bi ubrzali spasenje. Da pokažu praktično dejstvo svoje pobožnosti, većina ovih čudesnih muževa vršili su i lečenja po načinu Eseja. Neki od ovih muževa behu dosad skoro nepoznati u istoriji. Red počinje sa Benjaminom b. Serah iz XI. stoleća, zatim dolazi pisac poznatog

ספר חסידים, Jehuda b. Samuel Hahasid, pa onda »visoki R. Löw iz Praga« i dr. U dodatku dolaze naučne napomene, koje znatno povećavaju vrednost dela i svedoče o velikoj načitanosti Günziga.

Bertholet, Alfred: Kulturgeschichte Israels. Göttingen. Vanderhoeck & Ruprecht. 294 str. Cj. M. 8.—, vez. M. 10.—.

Bertholetovu knjigu možemo smatrati arheologijom, koja se izdvaja time, što je sagrađena na kulturno-istoriskoj osnovi. Ovdje imamo posla samo sa realijama.

Posle četiri velika odseka, koji raspravljaju preisraelitsku kulturu Palestine i kulturu Israela u vreme ulaska u zemlju, pisac izlaže život u porodici i u domu (spol, porodica i brak, deca, robovi, stan, odelo, hrana, domaći događaji), zatim pozivni život, socialni, politički i duhovni život (amo spadaju: pravo, znanje, stvaralačka umetnost, muzika, književnost, religija). Temeljno, opširno i originalno obrađuje Bertholet pojedine teme, ali nije uvek objektivn, naročito u poglavljima o znanju i religiji, jer ovde ima dosta tvrdnja, kojima nedostaje podloga; no ipak ima ova knjiga kud i kamo više vrлина, nego zameraka. Netačne su svakako tvrdnje o Matriarhatu (str. 87 ff.), o uhodama, koji nisu doneli probe, nego čudnovato trofeje iz Kanaana; stočari, muzičari i kovači (po Genesisu 4, 20 ff.) i još mnoge druge. Za pohvalu je opet, što Bertholet odbacuje mišljenje, da su Israelci primili babilonsku Astral — nauku, dalje, da ne dopušta posve jak utecaj babilonske kulture na israelitsku, kako to čine drugi bogoslovi. Ukratko, mi kudimo Bertholetovu knjigu samo zbog izvesnih izdanaka verskoistoriske metode, koja je u modi, inače je krasna knjiga, koja iscrpno izlaže kulturnu istoriju Israelaca i realnu sadržinu Biblije.

Zollschan, Ignaz: Das Rassenproblem unter besonderer Berücksichtigung der theoretischen Grundlagen der jüdischen Rassenfrage. 5. Auflage. Wien 1925. Wilhelm Braumüller. XLVIII. i 512 str. Cj. M. 6.—

Od tri glavna dela ove knjige raspravlja prvi deo antropološke osnove rasnoga problema. Suprotno raznim pokušajima, da se među današnjim Jevrejima razlikuju različite »rase«, naročito između Sefardima i Aškenasima, dokazuje se ubedljivo, da su obe grane i uopće svi na čitavoj zemlji živući Jevreji antropološki jednaki. U drugom delu svoje knjige iznosi pisac istoriske i fiziološke osnove rasnog problema. U trećem delu ispituje pisac kulturnu vrednost jevrejske rase. Što se više kulturne, t. j. razumne radnje nalazi u istoriji neke rase, tim je bogatija njena rasna duša. Što se tiče Jevreja, oni i njihovi krvni srodnici izumeli su moreplovstvo, trgovinu, navodnjavanje, oni su se najpre bavili astronomijom, podizanjem gradova i regulisanjem reka. U Srednjem Veku su Jevreji na polju trgovine uticali na ukupnu evropsku kulturu, i to ne beše slučajno, jer tako mala grupa, kakva su bili a i sad su Jevreji, nije mogla uticati u daljinu ni

na kom drugom polju materialne naravi, kao u trgovini. Na svršetku dolazi najvažnije: značaj Jevreja po duhovno kulturu. Suprotno tvrdnji, da se među Jevrejima nikad nije nalazilo idealnih, genialnih i karakternih muževa svetskoistoriskog značaja, ukazuje se na to, da je najvažniji državnik svetske istorije, Mojsije, bio zakonodavac Jevreja. U dodatku pisac se osvrće na sadanju kulturnu vrednost Jevreja, pri čemu, suprotno svom prethodnom razlaganju, dolazi do tog rezultata, da je ta kulturna vrednost tek potencialna, a ne realna. Samo Ghetto-život može da očuva Jevrejstvo kao takvo. Jevrejska rasa izumire. Jasno je, da pisac odlučno odbija Cionizam i ne priznaje snage, koje delaju u Jevrejstvu podmlađujući i preporadajući. Čudnovato je, da pisca nisu mogli odvratiti od ovog njegovog nazora, kog je još pre 16 godina izrekao u prvom izdanju ovog dela, noviji događaji svetske istorije. Otuda je njegova odbrana Jevrejstva jednostrana i nepotpuna.

Zollschan, Ignaz: Revision des jüdischen Nationalismus. 2. Auflage. Wien. Wilhelm Braumüller. IX. i 196 str. Cj. M. 2.—.

Ovde uzima reč jedan protivnik Cionizma, koji se naučnim oružjem bori protiv njega. Postulat mu je reč, koju je nekad Herzl stampao: »Das Judentum wird zionistisch sein oder es wird nicht sein«, a koja mora ovako varirati: »Die Zionisten werden den wirklichen Zionismus wollen oder das Judentum wird nicht sein«. Pisac misli na Cionizam, koji mora obuhvatati ukupno Jevrejstvo, inače nema opravdanja; dalje, mora neke tačke svoga programa, koje se odnose na narodnu autonomiju Jevreja, podvrći novom proučavanju, t. j. izmeniti. Kao razlog iznosi Zollschan ono, što govori za potpun program Cionizma, tako antisemitizam i dr. Kako je knjiga »rein sachlich geschrieben und den Gegner nicht verletzen will«, to i mi iz čisto stvarnih razloga odbijamo njegove razloge bez namere, da uvredimo pisca.

Feist, Sigmund: Stammeskunde der Juden. Die jüdischen Stämme der Erde in alter und neuer Zeit. Historisch-anthropologische Skizzen. Leipzig 1925. J. C. Hinrichs. 191 str. i 89 snimaka na tablama. Cj. M. 9.—, vez. M. 10'80.

Na ogromnu književnost potonjih decenija o rasnim pitanjima i rasnim problemima svakako će se u dobnije vreme sa osmehom pogledati, pre svega zato, što su tobože zaogrnuti plaštom učenosti, a problem je na kraju krajeva ipak nenaučan i mora ostati takvim. Feliks od Luschana, nestor ove nauke, učinio je u svojim mlađim godinama smeo pokušaj za rešenje ovog pitanja kao jevrejskog pitanja, ali je kasnije postao skeptičnijim, a najzad, na kraju svoga života, sumnjao je uopće u tu mogućnost. Sa ovim ustanovljenjem svršava Feist svoju knjigu. Pisac, dakle, i ne misli, da je svojim spisom rešio ovo pitanje, jer je to uopće nemoguće; naprotiv, on iznosi svu absurdnost postavljanja ovog problema i zato zaslužuje našu zahvalnost. Ali Feistova knjiga sadrži više, nego druga dela, koja se zanimaju rasnim

pitanjem; on donosi istoriju jevrejskih plemena, kao: Jevreja u Palestini, u prednjoj Aziji, u Kini, Indiji, Jermenskoj, Abesiniji, severnoj Africi, Sefardima, Aškenasima i, najzad, pseudojevreja: Samarićana, Kareja, Dönmeh-a i dr. Završno poglavlje raspravlja upravo o današnjim Jevrejima kao rasi utvrđujući, da je teoretsko ocenjivanje jevrejske rase i pregled njihova današnjeg zastupanja u raznim delovima starog sveta doneo takav rezultat, po kom jevrejski narod nikad nije predstavljao neizmešanu rasu, kao što je slučaj kod svih kulturnih naroda Evrope. Ali ipak ima jevrejskog tipa, koji se ne može odreći. Uz to sadrže Jevreji posvud strane elemente, koji staru sliku jevrejske rase sve to većma potiru, što se više Jevreji prilagođuju svojoj okolini. U ovom kratkom napisu mogli smo dodirnuti samo ove glavne tačke; čitava knjiga pak dokaz je načitanosti i bogatog znanja piščeva.

Fink, Daniel: Die Grundlegung jüdischer Lehre für Haus und Schule, zugleich als theoretische Begründung und praktische Einführung in den Gebrauch der vom Verfasser herausgegebenen hebräischen Lehrbücher לשון למודים dargestellt. Berlin-Wilmersdorf, Güntzelstr. 44, 1925. 214 str.

Fink, Daniel: לשון למודים Lehr- und Uebungsbuch der hebr. Sprache für Schul- und Selbstunterricht auf Grundlage eines vereinfachten grammat. Systems. Berlin-Wilmersdorf. Güntzelstr. 44. 1925. 84 i 163 str.

Knjige što su pred nama rezultat su 40 godišnjeg nastavničkog rada i pružaju kako deci, tako i odraslima utrven put, koji vodi razumevanju našeg Sv. Pisma. Ali ne samo to, jer ova definicija pasuje na priličan broj učbenika; čime se ove knjige razlikuju od ostalih jeste okolnost, što one hoće na zadovoljavajući način da reše pitanje jevrejskog vaspitanja. Zato se u prvoj knjizi pokazuje put, kog je Jevrejstvo obeležilo kao jedini moguć i dozvoljen za postignuće cvog cilja. Ovom knjigom treba jevrejski dom da bude osposobljen, da uzme u svoje ruke sudbinu svoga deteta. Ona zaista uzima za ruku čitaoca, pa ga korak po korak vodi gore i ne pušta ga, dok se cilj ne postigne. Teme, koje se raspravljaju u ovoj knjizi, mnogobrojne su, tako da se ovde ne može dati ni kratak pregled sadržine. Pisac govori pre svega o uzrocima zamorenosti u duši sadanjeg Jevrejstva, ali kako nam povećana kultura nameće veće dužnosti, to se vaspitanju mladeži mora pokloniti veća pažnja. Zatim se dokazuje, da se kultura najosetnije pomaže nastavnom veštinom. Pretresa kritički danas uobičajene nastavne metode i njihove uspehe, a naročito značaj jezika po svaki narod, otuda je intenzivno izučavanje jevrejskog jezika neophodno potrebno, kako bi se dalo deci dobro jevrejsko vaspitanje za život. O svakoj temi napisana je ovde naročita zanimljiva i poučna rasprava. Ističemo još poglavlje: »Ueber den Stand der Kultur in den breiten Volksschichten im Verlaufe der jüdischen Geschichte«. Na svršetku daje Fink iscrpno praktično

uputstvo za jevrejsku nastavu. Ovu knjigu valja proučavati, da bi se jevrejsko dete održalo Jevrejstvu i u Jevrejstvu. — Ogromna prednost druge knjige nad mnogim jevrejskim jezikoslovljima u tome je, što je cilj potonjima izučavanje živog jevrejskog jezika, a Finkova se knjiga osvrće i na Bibliju, kao osnovicu jevrejskog jezika. Gramatičko gradivo je po naročitom sistemu izloženo tako, da se jasno vidi, kako unutrašnju zgradu jezika nose samo nekoliko zakona. Knjiga nesumnjivo osposobljava, da se jevrejski jezik do izvesnog stupnja nauči govoriti i pisati, zatim vodi učenike ka izučavanju izvora našeg Sv. Pisma, a odovud u noviju i najnoviju jevrejsku književnost. To je pak pravi put, na kom će Jevrejstvo samo prikupiti svoje posledovaoce. Sem gramatike, mnogobrojnih praktično sastavljenih komada za vežbanje i spiska reči, Fink iznosi još i poslovice, izreke, nauku o jevrejskom stilu M. Ch. Luzatta, gramatički sistem Gaona R. Elia od Vilne, nauku o oblicima biblijske i poslebiblijske poesije i još mnogo drugo, što je vredno znati. Značaj ovog dela neizmeran je po nastavu. Bila bi šteta, kad ga ne bi uzela svaka škola i svi oni, koji žele učiti jevrejski.

לשון למודים. ספר להוראת שפת עבר תחתוקח לבתי ספר ולמתלמידים על יסוד שמה חדשה ונקלה בדקדוק מהאים עם חקי חכמת ההנדה. הכינו וגם חקרו הרב ר' דניאל פנק. Berlin-Wilmersdorf, Güntzelstr. 44. 52 str.

Fink predlaže nove, originalne puteve za izučavanje osnovnih pojmova jevrejskog jezika. Njegova knjiga počinje jevrejskim pismom i obučava u njemu iscrpno sa velikim bogatstvom reči na 27 strana. Zatim dolaze rečenice štampanim i pisanim slovima, a najzad uvodi decu i u izučavanje takozvanog Raši-pisma na iznenađujući lak način. Osnovni pojmovi gramatike i jevrejske vere ispreplitanu su u štivima, te ih dete neosetno nauči. Sa jednim spiskom reči svršava se ova praktična knjiga, koju najtoplije preporučujemo.

Zapletal, V: Grammatica Linguae Hebraicae cum exercitiis et glossario. Paderborn 1921. Ferdinand Schöningh. 158 str. Cj. M. 3·60, vez. M. 5·10.

Zapletal objavljuje ovde jevrejsku gramatiku na latinskom jeziku, jer mnogi njegovi učenici ne znaju nemački. Knjižica odgovara svim zahtevima, koje opravdano možemo tražiti od ovakve elementarne knjige. Jer se mora priznati, da je pisac većinom uspeo, da obuče gramatička pravila u proste, lako razumljive rečenice i da veliku količinu gramatičkog gradiva smesti u relativnoj potpunosti na tako malenom prostoru. Potonje je postignuto i time, što je pisac sintaksu mnogo ispreplitao sa naukom o oblicima.

Marti, Karl: Kurzgefasste Grammatik der biblisch-aramäischen Sprache, Literatur, Paradigmen, Texte und Glossar. Dritte verbesserte Auflage. Berlin 1925. Reuther & Reichard G. m. b. H XII. i 117 i 99 str. Cj. vez. M. 9.—.

Brockelmann, Karl: Syrische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathie und Glossar. Vierte vermehrte Auflage. Berlin 1925. Reuther & Reichard. XVI., 153 i 202 str. Cj. vez. M. 13.—.

Socin, A.: Arabische Grammatik, Paradigmen, Literatur, Uebungsstücke und Glossar. Neunte, verbesserte Auflage von Karl Brockelmann. Berlin 1925. Reuther & Reichard. XII. 215 i 102 str. Cj. vez. M. 10·50.

Saleman, Carl und Shukovski, Valentin: Persische Grammatik mit Literatur, Chrestomathie und Glossar. Zweite Auflage. Berlin 1925. Reuther & Reichard. XII. 118 i 140 str. Cj. vez. M. 8·50.

Među mladom generacijom orientalista nema zacelo ni jednoga, koji nije sa najboljim uspehom upotrebljavao gore navedene gramatike. Ova nova izdanja svedoče o tome, kako su jako obljubljeni i rasprostrta. I s pravom, jer su napisana najlakšim i najpraktičnijim načinom za izučavanje ovih jezika. Opširne krestomatije sa glosarima veoma su dragocene, jer otvaraju pristup najvažnijim književnim spomenicima ovih jezika. Najpre dolazi sa praktičnim smislom uredeni književni pregled. Ova nova izdanja su prema prethodnim izdanjima dopunjena na mnogim mestima kako uvodenjem nove književnosti, tako i umetanjem novoprikupljenih podataka, koji su omogućili, da se ova ili ona praznina bolje popuni. Ali u gramatici biblijsko-aramejskog jezika od Martia mora se konstatovati jedna protivnost. U krestomatiju su uzeti za kulturnu istoriju i jezikovnu nauku tako važni aramejski papiri od Elephnatine-Assuan, što je samo na korist knjige, jer su ti papiri danas neiscrpan rudnici u svakom pogledu za istoriju i jezikovno istraživanje; oni su dokumenti iz vremena Esre, dakle iz četvrtog stoleća pre Hrista, otuda se njihov jezik ubraja u biblijsko-aramejski jezik. I sad se ovo u gramatičkom delu ne uzima u obzir. Zašto ova protivnost? Kad smo svesni toga, da je biblijsko-aramejska književnost jedna od najmanjih, morali bismo se obradovati bogaćenju svakom jezikovnom rečenicom. Tako je pisac mogao mnogobrojne gramatičke oblike, koji nisu potkrepjeni iz biblijsko-aramejskog jezika, navesti iz književnosti papira, naročito ženski rod u glagola i dr. U navođenju književnosti sirske gramatike nedostaje više rasprava uz kritiku teksta Pešita, koje su potonjih godina izišle sa jevrejske strane. — Štampa ove četiri knjige, dvojinom važna za ovakva dela, veoma je jasna i dopadljiva, tačna i razgovetna. Časno mesto, što su ga ove gramatike već osvojile, zadržaće bezuslovno i ovim novim izdanjem, a svojom unutrašnjom vrednošću i spoljašnjom izradom naći će i u buduće odgovarajuću rasprostranjenost.

Willing, Carl: Hebräisch. Brieflicher Sprach-Unterricht für das Selbststudium Erwachsener. Kursus II. Brief 19—36 mit 3 Beilagen

und Sachregister. Methode Toussaint-Langenscheidt. Berlin-Schöneberg. Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung.

Ovih 36 nastavnih pisama treba da su pomoćno sredstvo za savlađivanje jevrejskih jezikovnih teškoća; ona izlažu jevrejski jezik po poznatoj Toussaint-Langenscheidtovoj metodi. Mora se priznati, da je bila velika smelost uvući u krug ove metode mahom drukčije prirode jevrejski jezik; ali je ovaj rad posve uspeo, te se ovaj učbenik može preporučiti svakom studentu, koji želi bez učitelja naučiti jevrejski jezik Biblije. Kad je izdavalatstvo i pisac ovog dela preradio isto za hrišćanske bogoslove, onda je potpuno postigao svoju svrhu, jer će se isti po ovoj poznatoj metodi uposlovati u čitanju Biblije u originalnom tekstu. Pisma su dobro izrađena, uz jevrejski tekst ide i prepis. Prevod, tumačenje reči i istoriska objašnjenja idu posle svakog dela. Ali biblijsko-kritičke napomene zavode i zbunjuju studenta. — Ovako, dakle, stoji s tim delom za hrišćanske bogoslove. Ali delo nosi ponositi naziv: »Hebräisch«. Međutim je izdavalatstvo poznato zbog pomoći i olakšica za izučavanje modernih jezika. I jevrejski jezik je živ, moderni jezik, ali pomoću ovih pisama niko neće moći da nauči govoriti jevrejski. Po tu žrtvu, koju je izdavalatstvo uložilo oko izrade ovog dela, mogao se istim načinom obraditi novojevrejski jezik. Šta više, potreba je, da se ovom lakom metodom izradi jevrejski jezik. Izdavalatstvo bi time steklo ogromnu zaslugu, a zahvala tome bila bi izobilna prođa.

Zoller, I.: Sinaischrift und Griechisch-Lateinisches Alphabet. Ursprung und Ideologie dargestellt. Trieste 1925. Selbstverlag, Via S. Nicolo 30. 68 str.

U prošlogodišnjem Almanahu na str. 195 i 263 mi smo ukazali na znatne nalaze starojevrejskih napisa u Sinaju i na njihov istoriski značaj. Tamo smo napomenuli, da postanak jevrejskih pismena valja tražiti u ovim napisima. Čudnovato je, da jevrejsko jezikovno istraživanje nije moglo dati do danas ništa drugo o poretku pismena, do li duhovite hipoteze, koje se mogahu čitati u svima gramatikama. Izgleda, da je sada rešena zagonetka. Sinaitskim napisima pruža nam Zoller u ovoj knjizi potpuno, a može se reći mirne duše i zadovoljavajuće objašnjenje. Njegova su tumačenja duhovita i tačna, stvarna i logična. Njegove definicije odstupaju jako u glavnim tačkama od Grimme-ovih, koji je upravo pokretač u čitanju ovih napisa. Poučno je izvođenje pismena, značaj pojedinih pismena često je suprotan narodnom (kog je dosad i nauka usvajala), tako n. pr. Gimel = sveštenik, a ne kamila i dr. Tablice na svršetku knjige, posmatrane sa praktičkog gledišta, veoma su korisne, jer se iz njih dobija slika kako za tumačenje, tako i za razvoj pisma. Rad Zollera valja ceniti ne po veličini njegove knjige, nego po važnosti njegova istraživanja, kome se mi neograničeno priključujemo.

Dimmler, Emil: Das Alte Testament übersetzt, eingeleitet und

erklärt. Geschichtliche Bücher 7 Bände: Die fünf Bücher Mosis (2) 405 i 392 str. — Josue, Richter, Ruth 197 str. — Die vier Bücher der Könige (2) 253 i 245 str. — Chronik, Esdras, Nehemias 316 str. — Tobias, Judith, Esther, Machabäer 361 str. — Prophetische Bücher 5 Bände: Isaias 318 str. — Jeremias 278 str. — Ezechiel 270 str. — Daniel mit Klageliedern und Baruch 221 — Die kleinen Propheten 334 str. Weisheitsbücher 7 Bände: Das Buch der Weisheit 137. — Sprüche Jesu Sirachs 206. — Job 170. — Sprüche Salomos 158. — Der Prediger und Das Hohelied Salomos 78 i 78. — Psalmen 298. Cj. sva-kog sveska vez. M. 180.

U ovim ručnim knjigama prevedene su svekolike 24 knjige Svetoga Pisma i apokrifi u potpunom tekstu po jevrejskom originalu (Biblije) sa obrizom na grčki tekst i mogućim naslonom na Vulgatu. Pred svakom knjigom nalazi se uvod, a pred svakim odsekom navodi se sadržaj idućeg teksta, koji se može smatrati komentarem idućeg teksta. Deoba stihova nije označena u prevodu, a to je nedostatak prevoda, jer je time otežano iznalaženje stihova. Prevod je namenjen poglavito katoličkoj publici, što se vidi ne samo iz pomenutih uvoda, nego i iz teksta. I pokraj katoličkog stajališta Dimmler računa sa preradama i pogreškama teksta. Kod zakonskih komada moraće Jevrej da protivreči prevodiocu, dočim su istoriski komadi protumačeni pomoću književnosti o novijem iskopavanju.

Weber, Simon: Das Alte Testament der göttlichen Offenbarung in Auswahl. Ausgewählt, nach Allioli aus der Vulgata mit Berücksichtigung des hebräischen und griechischen Wortlautes übersetzt, mit Einführungen und Anmerkungen versehen. Taschenausgabe. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. XL i 524 str. Cj. vez. M. 420.

Ovaj zgodni i jeftini izbor iz Starog Zaveta odgovara potrebi katoličkih krugova. Psalmi i knjiga Hioba prevedeni su potpuno. I apokrifa su uzeti ovde pojedini komadi. Mi nismo prijatelji po izbor prevodu, jer držimo, da su svi delovi Biblije važni i vrede da se čitaju.

Euber, Martin und **Rosenzweig, Franz:** Das Buch »Im Anfang« verdeutsch. Berlin. Lambert Schneider. 206 str. Cj. vez. M. 4.—.

Da ponemče Pismo, predužela su dva čoveka, koji izgledaju za to pozvani usled svoje odanosti svetinji, a naročito zbog vladanja oblikom, veštinom stvaralačkog formiranja jezika. Oni se odvažiše na gigantsko preduzeće prevodenja Biblije, na koje već od mnogih decenija sa čežnjom izgledamo. Vanredna odgovornost leži na prevodiocima, jer su oni otpočeli ogromno delo, koje samo pozvani mogu dovršiti. Jer ono, što oni hoće, nije Biblija za školu i kuću, niti pomoćno sredstvo za versku nastavu. Oni hoće da ulove ljudske duše, koje su zabludele, jer su uzele u se sve one

lepote, koje pruža svetska književnost, pa su se opile njima — takvima hoće oni da dadu u ruke Bibliju. Pa ako bi prevod učinio čudo, ako bi privukao i pridobio od Boga otuđeni narod, ako bi razbudio uspavano čuvstvo, onda mora da u njemu živi sva ona lepota, koja usrećuje i ushićuje ljudsko srce. U tom pogledu su Buber i Rosenzweig pozvani. Biblija sa elementarnom vernošću i pravim značenjem, najlepšim nemačkim jezikom naših dana biće prevedena u 20 svezaka, od kojih je pred nama prva sveska. I doista je sačuvan i oblik reči, i rečenična građa, koliko god to dopuštaju oba jezika. Vav, koji u jevrejskom spaja sve priređene rečenične delove, uklonjen je ovde smelo i radikalno, često je umesto njega uzeta partikla »so«. Jezik je vazda uzvišen. Način štampe je takođe bolji, on rastavlja nemački tekst u pojedine rečeničke delove, koji odgovaraju jevrejskim tonskim znacima, koji prate masoretski tekst. Ovaj način olakšava razumevanje, oko služi uhu, vidi se uzimanje daha u izvorenom govoru. Sa nestrpljenjem očekujemo produženje.

Hoberg, Gottfried: Die Genesis nach dem Literalsinn erklärt. Freiburg i. Br. Herder & Co. LXII i 459 str. Cj. vez. M. 12.—.

Tumačenje Biblije sa konservativnog gledišta, pa makar to i od hrišćanske strane dolazilo, mi ćemo uvek sa mnogo radosti pozdravljati. U velikom općem uvodu Hoberg raspravlja sve, što je vredno znati, što stoji u vezi sa ovom knjigom ili se na nju odnosi. Pri tom dolazi do uverenja, da samo Mojsije može biti pisac Pentateuha, pa se trudi i unutrašnjim, i spoljašnjim razlozima da to i dokaže. Po tome on odlučno odbija kritiku Biblije, iznosi istoriju biblijske kritike zajedno sa njezinim predstavnicima u jasnim rečima, pa je ujedno pobija. I ako Hoberg odbija biblijsku kritiku, ipak dopušta, da su u tekstu tokom stoleća mnoge promene učinjene usled rukopisnog umnožavanja i postupnog religioznog obrazovanja. Ali ovaj nazor nije drugo ništa, nego druga biblijska kritika, koja je isto tako netačna, kao i prva. Tekstu je priključen samo latinski, a ne i nemački prevod. Još ova knjiga ne daje pravo tumačenje reči. Glavna važina ovog dela leži u iscrpnom tumačenju njegovog književnog smisla. Pred svakim odsekom je uvod, u kom velik prostor zauzima istorija, a nalaze se i jezikovne paralele iz Biblije. U jevrejski tekst uzete su emendacije, koje su svakako netačne i nepouzdate.

Feldmann, Franz und Herkenne, Heinr.: Die heilige Schrift des Alten Testaments übersetzt und erklärt in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. Bonn. Peter Hanstein. **Wiesmann, Hermann:** Das Buch der Sprüche. 1923. 100 str. Cj. M. 1'60, vez. M. 3'20. **Heinisch, Paul:** Das Buch Ezechiel. 1923. 238 str. Cj. M. 4'20, vez. M. 6'—. **Schulz, Alfons:** Das Buch Josue. 1924. 78 str. Cj. M. 1'60, vez. M. 3'20. **Allgeier, Arthur:** Das Buch des Predigers oder Koheleth. 1925. 56 str. Cj. M. 1'80, vez. 3'20. **Eberharter, Andreas:** Das Buch

Jesus Sirach oder Ecclesiasticus. 1925. 167 str. Cj. M. 4:20, vez. M. 6.—. **Feldmann, Franz**: Das Buch der Weisheit. 1926. 131 str. Cj. M. 4:20, vez. M. 5 80.

Poznatim ručnim komentarima Starog Zaveta pridružuje se jedan nov i to, da odmah utvrdimo, dobar komentar. Poznato Bonselovo izdavaštvo se je odlučilo, da stvori katoličko delo Biblije, čija nas je pojava na polju egzegeze obrađovala već zato, što u dosad predležćih 6 svezaka nije po običaju ispreplitano katoličko stanovište, nego je iz čisto naučnih motiva sastavljen i prevod, i komentar. Dalja odlika ovog izdanja je zaista zbijen i u rečima štedljiv, pa zato jasan i lako razumljiv komentar. Izgleda, da je izdavaštvo u ovom pogledu povuklo prevodiocima granice, koje su, kako se vidi, samo od koristi delu. Ovde se dakle, prema prirodi same stvari, išlo za tim, da se na jevrejskom pratekstu (kod apokrifa na grčkom) stvori tekst za čitanje i kratko stvarno tumačenje. Zato ovde opravdano nema izlišne i nekorisne prepirke sa svima novijim komentatorima i njihovim, često protivrečnim, nazorima. Pa ipak se posvud vidi, da u pozadini stoji dobro znanje naučne književnosti. Ispred svake knjige ide dobro sastavljen uvod, u kom se u pojedinim poglavljima saopštavaju sve tačke i sve što je vredno znati o knjizi, o njenom piscu, o cilju i svrsi, o njenoj istoriji, o sastavu i značaju sa dosta tačnim navođenjem literature svih amo odnosećih se spisa. Prilikom izdavanja ovog komentara postavljena načela vide se na tačnom prevodu prateksta, gde su činjene neizbežne popravke (to se vidi naročito u knjizi Ezehiel), razređenim slovima u tekstu istaknute, ali u tumačenju neobrazložene, dalje, na izbegavanje svakako potrebnog tumačenja reči sa jezikovno-naučnog gledišta. Ovaj nedostatak je za žaljenje, jer do tačnog razumevanja prateksta može se doći samo pomoću semičanske jezikovne nauke. Pa ipak se u svih 6 predležćih svezaka obistinila izreka Allgeiera u predgovoru ka knjizi Kohelet: »Dobar prevod je najkraći i najbolji komentar«. Izgleda, da je ovde postignut taj cilj.

Haller, Max: Das Judentum. Geschichtsschreibung, Prophetie und Gesetzgebung nach dem Exil, übersetzt, erklärt und mit Einleitungen versehen. Mit Namen- und Sachregister. Göttingen. 1925. Vanderhoek & Ruprecht. 24 i 363 str. Cj. M. 8.—, vez. M. 10:60.

Duhm, Bernhard: Das Buch Jesaia übersetzt und erklärt. Göttingen 1923. Vanderhoek & Ruprecht. 490 str. Cj. M. 11.—, vez. M. 13:60.

Nowack, W.: Die kleinen Propheten übersetzt und erklärt. Göttingen 1922. Vanderhoek & Ruprecht. 434 str. Cj. M. 10.—, vez. 12:60.

Ovo hvaljeno poznato Getingensko izdavaštvo, koje je za moderno tumačenje Biblije najviše učinilo i najveće žrtve pod-

nelo, izdalo je, kao što je poznato, dvojako tumačenje Biblije u toku godina. Najpre najveći komentar, koji je opće poznat pod nazivom: »Göttinger Handkommentar zum Alten Testament in Verbindung mit anderen Fachgelehrten hrsg. von W. Nowack«, čije dve sveske u trećem, odnosno četvrtom izdanju pred nama leže, komentar uz knjigu Jesaia i uz male proroke. Zadovoljavajući potrebu obrazovane publike izdavaštvo je od 1910.—1915. obnarodovalo u sedam svezaka izdanje Biblije, koje nosi naziv: »Die Schriften des Alten Testaments in Auswahl neu übersetzt und für die Gegenwart erklärt«. Iz ove zbirke je Hallerova knjiga izišla u drugom izdanju. Ovo nisu u izboru obično sastavljene proročke knjige posle izgnanstva, nego zadiru duboko u istoriju. Polazeći od istorije sveta sa ovom se spaja istorija Izraelićana, raspravljaju se najvažniji, za razumevanje prilika i za tumačenje kulturnog položaja Izraelita neophodno potrebni spisi iz ovog vremena, kako bi se mogla dati jedna ukupna slika. Otuda su ovde uzeti ovi spisi Starog Zaveta: neke partije iz prvog dela knjige Jesaia, II. deo od glave 40. pa do kraja skoro potpuno, Joel, Habakuk, Hagai, Seharja gotovo potpuno, Maleahi potpuno, Ester, Daniel, Esra, Nehemija i iz knjiga Hronike I. i II. Pomoću svesci dodatog pregleda može se naći bez po muke svako mesto. Istom cilju služi i iscrpni stvarni registar. Iza prevoda iz ovih spisa dolazi opširno tumačenje, koje pokazuje poglavito tok misli i uči razumeti ga iz verske i kulturne istorije. Prevod je u tesnoj vezi sa biblijsko-kritičkim tekstom i daje za svaki komad poreklo i vreme postanka. Biblijsko-kritičke zablude razlikuju se štampom. Kad bi se ove zablude, zaogrnutе naučnim plaštom i zastarelim nenaučnim tumačenjima Biblije, izostavile, mogli bismo, zbog mnogobrojnih vrlina, mirne savesti preporučiti ovo delo. — Na istom biblijsko-kritičkom stanovištu stoje obrađivači velikih komentara knjige Jesaia i malih proroka. Duhm je u knjizi Jesaia našao dosad 9 izvora, iz kojih je sastavljena, i za svaki od ovih izvora upotrebljena su drukčija slova za štampanje prevoda. Naprotiv je prevod malih proroka štampan samo dvojakim slovima, a to je korak na bolje. Ali ova razlika slova ne deli, kako bi se moglo misliti, pojedine odseke jednog od drugog u pretpostavci, da je isti urednik sastavio čitavu knjigu iz više predležćih mu spisa. Nego deoba izvora ide mnogo dalje, ona utvrđuje, da čak i pojedini rečenični delovi, pa, šta više, i pojedine reči neke rečenice potiču od raznih pisaca. Ogroman rad, ali još veće traćenje vremena utrošeno je na ovaj beskorisni posao, koji oduzima knjizi svaku visost i sjaj. Toliko o prevodu teksta. Prevod jako zaostaje iza džinovskog rada, kog su oba pisca izvršila sa komentarom. Iscrpnijeg komentara uopće nema, on ostaje vazda zanimljiv, duboko zadire u stvar, te su oni najpotpunije izvršili prvu i najvažniju zadaću komentatora: tumačenje reči i smisla. Što su oni, uzimanjem u pomoć srodnih jezika, uradili za duboko razumevanje jevrejskog jezika, ujemčava njihovim delima odabrano mesto u redu sličnih radova. Sa puno

poverenja neka se svako prihvati ovih dela, koja i stručnjaku daju nov podstrek. U živoj borbi mišljenja ona daju na sva pitanja pouzdano izvešće. Zbog nestašice prostora nije nam moguće zabaviti se pojedinostima, kako to ove knjige zaslužuju. Ali svakako napominjemo još i to, da je brižljivo razgledanje ovih knjiga pokazalo, da oba komentatora pružaju čitaocu ne samo ono, što je zrelo promišljeno, nego i najnovije stanje istraživanja.

Wutz, Franz: Die Psalmen, textkritisch untersucht. München 1925. Kösel und Pustet. LXI i 472 str. Cj. M. 27—, vez. M. 30—

U svojoj knjizi: »Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus« (1925) Wutz je postavio hipotezu, da je prevod starojevrejskih spisa na grčki jezik izrađen po rukopisu, koji je jevrejske reči pružio u grčkim slovima, a što Wutz naziva ptranskripcioni tekstovi«. Resultat svojih istraživanja izložio je Wutz u ovom izdanju obrade kritičkog teksta psalmova. Cilj je ovom izdanju psalmova pomoću Septuaginte i starog sirskeg prevoda Pešite rekonstruisati i ponovo dobiti jevrejski tekst trećeg «rehrišćanskog stoleća, pa na taj način, dakle poput ovog bitno boljeg teksta starog vremena, doći do prateksta. Kritički postupak, kog se Wutz drži, kreće se u određenim granicama i oslanja se na tehniku slova i kompilaciju teksta iz periode pre Septuaginte. Resultat je ovog istraživanja, da se najteža mesta jevrejskog prateksta, koja moderna kritika smatra savršeno unakaženima, daju najlakše i najpouzdanije protumačiti. Neka nam nekoliko primera učine očiglednim ovaj uspeh. II, 6: נִכְנַחְתִּי וְאֵינִי נִסְכַּחְתִּי čitaj נִכְנַחְתִּי »od njega sam postavljen«, II, 12: נִשִׁי דוֹבֵר נִשְׁקוּ בָרַךְ čitaj נִשִׁי דוֹבֵר »budite naravštveni«. Prostor nam je ovde ograničen, zato moramo odustati od daljih navoda. Ali se vidi već iz ova dva primera, kako tekst dobija mahom drugi izgled. No ova je teorija još nova, pa je potrebno zrelo proučavanje. Resultat svog istraživanja Wutz nije uzeo u jevrejski tekst, ono je još u kritičkom aparatu, ali u nemačkom prevodu već je obrađeno. Mora se priznati, da je piščev rad ogroman. Mi stojimo na stanovištu nepromenljivosti jevrejskog predanog prateksta, ali smo ipak oduševljeni naučnim razlaganjem ovog dela, pa očekujemo slične radove u prvom redu o teškim mestima proročkih knjiga.

Kittel, Rudolf: Die Psalmen übersetzt und erklärt. Leipzig 1922. A Deichert. LVII i 462 str. Cj. M. 12—, vez. M. 14·50.

Ovo se delo mora pozdraviti rečima najveće hvale. U mnogim tačkama ono se jako razlikuje od običnih komentara Starog Zaveta. Kod potonjih se stvarna napomena zamenjuje jezikovnom beleškom ili tekstualno-kritičnim i literarno-kritičnim tumačenjima, u kojima su ispreplitanе još i istoriske i bogoslovske primedbe, otuda je nemoguće uživati u spisu Biblije, jer je čitaocu oduzeta radost, da sledi onaj mnogi naučni aparat. Kittelov komentar je protiv-

nost od onih. Ovde se tumačenje produžuje, pa se može u vezi čitati. Ono što je stvarno, zastupljeno je u izobilju. Naprotiv je naučni materijal u kratkim primedbama za prevod ograničen na najpotrebnije. Kittel se trudi, da pokaže prema prevodu psalmova izvesno konservativno držanje, koje štedi stanje predanja; ova težnja mora se sa zadovoljstvom pozdraviti. Versko-istoriska rasmatranja sadrže mnogo više od prostog tumačenja i uvažavanja psalmova u kulturno-istoriskom pogledu i kao bogoslovsko izlaganje i upotreba istih; razne ekskurse sadrže čitave rasprave o versko-istoriskim, jezikovno-naučnim i bogoslovskim pitanjima. Ali u ovim skicama dolaze do izraza vlastiti, protestantski, dogmatički fundirani, diferentni nazori; oni se ne mogu izlučiti, kad je govor o grehu, o patnji, o odmazdi, o bezgrešnosti, o pravednima i pobožnima u smislu psalmopevaca. Naravno da Kittel nije rekao potonju reč u ovim pitanjima, pošto je njegova ljubav i poštovanje prema pesništvu psalmova očevidna.

Schuster, Ignaz und Holzammer, Johann Baptist:

Handbuch zur biblischen Geschichte. Für den Unterricht in Schule sowie zur Selbstbelehrung. I. Band: Das Alte Testament. Bearbeitet von Joseph Selbst und Edmund Kalt. Mit 102 Bildern und 2 Karten. Freiburg i. Br. 1925. XX. i 874 str. i 7 tablica. Cj. 22.—, vez. M. 25.—.

Cilj i svrha ove biblijske ručne knjige je, da nam pruži knjigu, koja u zdravu, konservativnom (nažalost crkvenom) smislu sadrži osigurane rezultate biblijske nauke sa odgovarajućim obzirom na geografiju. Ova knjiga nije samo za veroučitelja, nego i za svakog obrazovanog svetovnjaka od velike koristi, koji se želi brzo orientisati o biblijskim događajima i o stanju današnje nauke u svakom pojedinom pitanju, koje se ovamo odnosi. Ne uzmemo li u obzir većinom pogrešne zaključke o hrišćanskoj istoriji na kraju većine poglavlja, onda moramo reći, da je ovo delo zaista korisna i svagda upotrebiva ručna knjiga. Među slikama se nalaze primerci, kakvi se viđaju samo u teško pristupačnim delima.

Jirku, Anton: Altorientalischer Kommentar zum Alten Testament. Leipzig 1923. A. Deichert. XIV. i 254 str. Cj. M. 7.—, vez. M. 9.—

Problem ove knjige zanimao je još od više decenija jednog muža, kao što je E. Schrader, čije je delo: »Die Keilinschriften und das Alte Testament« (KAT) izdato 1903. u 3. izdanju od H. Zimmerna i H. Winklera. Ali dokle KAT uzima u obzir samo asirsko-babilonski svet, dotle se u ovom delu čitava stara prednja Azija zajedno sa Egiptom poređuje sa St. Zavetom. Dalje se KAT bavi i pitanjima iz Novog Zaveta, dočim ovaj rad to ne čini. Zatim, KAT polazi od klinastih napisa, a odavde prilazi St. Zavetu, Jirku ide baš suprotnim putem. Najd je glavna razlika između KAT-a i Jirkuova rada u tome, što KAT paralelno

gradivo St. Zaveta daje prerađeno čitaocu, dočim je Jirku prištaša tendencije, da izvori po mogućstvu sami govore i da se ovo prvobitno gradivo uokviri tumačenjima i ukazivanjem. Pisac je rukovođen tendenciom, da ne da čitaocu baš sasvim gotove presude, nego da sam sudi o mnogostranim odnosima između St. Zaveta i starog Orienta. Rezultat je u celosti taj, da se krug predstava i uređenja, što su opće blago svih naroda starog Orienta, prostire, istina, na daleko, ali se ne dotiče versko-moralnih učenja proroka. Brijljiva i pregledna obrada razgranatog gradiva zaslužuje najvišu hvalu, a oni, koji će se služiti njegovim delom, biće mu zaceo zahvalni.

Möller, Wilhelm: Rückbeziehungen des 5. Buches Mosis auf die vier ersten Bücher. Ein Beitrag zur Einleitung in den Pentateuch im Sinne seiner Einheit und Echtheit. Lütjenburg 1925. Verlag des Bibelbundes. 94 str. Cj. M. 1 50.

Das Geheimnis der fünf Bücher Mose durch neueste Forschungen enthüllt. Ein Zeugnis eines von der Tagesmeinung unabhängigen Theologen. Elmshorn bei Hamburg. Gebr. Bramstedt. 96 str.

Obe knjige teže istom cilju i dolaze do istog rezultata. Cilj je primiti borbu protiv biblijske kritike sa naučnom ozbiljnom kritikom, a rezultat je davanje dokaza, da je Mojsije pisac Tore. Do ovog rezultata dolaze posve različitim putevima: Möller ukazuje pre svega, da V. knjiga Mojsijeva nije usamljena i odvojena, nego da ima mnogostruke veze sa ostale četiri knjige Mojsijeve, time je jedinstvo Pentateuha ponovo dokazano. On uspeva dokazati, da istoriski uzajamni odnosi Deuteronomiuma na prve četiri knjige ne podleži nikakvoj sumnji o tome, da su ove priče neodvisno od Deuteronomiuma i mnogo pre, no što je napisan Deuteronomium, postojale kao gotove knjige. Svi istoriski podatci razumljivi su samo onda, ako se prepostavi Mojsije kao pisac. Zakoni, na koje se odnosi Deuteronomium, ne moraju biti samo po sebi stariji od Deuteronomiuma, nego su i po čitavom svom sklopu mojsijevski i nose kolorit ovog vremena, a mogu se razumeti samo tako, ako su zaista mojsijevski. — Mahom drugim načinom dolazi do istog rezultata druga knjižica, čiji je pisac jedan anonimni bogoslov. On ide još dalje i dokazuje, da je Mojsije pisac Pentateuha, a Josua da je napisao knjigu, koja se po njemu zove. Pentateuh je podeljen u same dekade, koje se počinju formulom »i reče Bog« ili »govoraše«, a među sobom su razložene brojevima 8, 7, 4, 3. Ali i kraj različitih brojeva ovde nema samovolje, nego se posvud daje ustanoviti zakonitost. Već Bertheau je u svojoj pre više godina izišloj knjizi: »Die sieben Gruppen mosaischer Gesetze in den drei mittleren Büchern des Pentateuchs« dokazao, da su zapovesti Pentateuha većinom uređene po dekadama, koje se jasno razaznaju. Do istog zaključka dolazi ova knjižica i u istoriskom gradivu. Ovo odaje izgradnju

Pentateuha po planu i ukazuje neminovno na Mojsija kao pisca. — Pojave oba spisa nam pružaju svedočanstvo o tome, da se najzad i u ozbiljnim hrišćanskim krugovima došlo do uvidavnosti, da su hipoteze o deobi izvora uzete iz vazduha, da su bile jedna prava sigračka i da je jedino tačno starojevrejsko shvatanje o mojsijevskom autorstvu Pentateuha.

Duhm, Hans: Der Verkehr Gottes mit den Menschen im Alten Testament. Tübingen 1926, J. C. B. Mohr. 218 str. Cj. M. 8:40.

Religija ne znači ništa drugo, do li vezu između Boga i čoveka. Posledice te veze jesu spoljašnji oblici, običaji, osećanja, mašte i miti. Svaka religija ima svoj početak, koji se svodi na Božju inicijativu, otud je i starozavetna religija postala kroz Boga. Bog je izabrao čoveka, s kojim će doći u vezu, isto tako mesto i vreme. Polazeći od ovih načela, religija Israelićana se u tri dela objašnjava. U prvom se delu izlaže saobraćaj starog naroda s Bogom, bliskost Bogu (hodočašća, Nazirestvo, Božji muževi), udaljenost od Boga (prirodna i zaslužena) prema izvorima Starog Zaveta. Napredak u saobraćaju s Bogom nastaje sa utecajem proroka (Il. deo), koji su bili muževi reči Božje. Već u ovo vreme opažaju se na narodnoj religiji znatne promene, ona se je razvijala i popeala na visok stupanj. Vrhunac je dostigla, kad je narod uzeo Toru za versku normu, čime je narodna vera okončana, a pobeđu je odnela knjiška religija. U ovom trećem delu razvoja israelitske religije izlaže se saobraćaj Boga sa narodom Tore. Kao što vidimo i Duhm je pristaša biblijsko-kritičkog pravca i govori o Tori kao umnom proizvodu iz vremena kralja Josia. Već je Tora doprinela zakržavljenju i ukočenosti religije, da se završi kao talmudsko Jevrejstvo. Da bi se proslavila Hristologija, gadi se i prlja čak i onaj studentac, iz kog je Hrišćanstvo crpelo i pilo.

Allgeier, Arthur: Bibel und Schule. Eine Einleitung ins Alte Testament für Religionslehrer in sechs Vorlesungen. Mit 12 Bildern, Freiburg i. Br. 1922. Herder & Co. XII i 122 str. Cj. M. 3.—

Sadržaj ove knjige jesu šest predavanja koja se zabavljaju Starim Zavetom. Prvo predavanje priča istorisko otkriće prednjeg Orienta u 19. stoleću. Zatim dolazi dokazivanje, kako je nova prednjeaziska arheologija od velike važnosti za tačno razumevanje Starog Zaveta; pa onda dolaze predavanja, u kojima se izlaže lepota, pedagoška i didaktička vrednost Starog Zaveta i naročiti versko-istoriski položaj israelitskog naroda. Predavanja nisu naučno opterećena, dakle su mahom popularna, za svakog laika, ali su ipak dobro napisana, te će svakako postići željeno dejstvo.

Rudnitzki, Naphtali: Die Bibel im Lichte der neuesten Ausgrabungen. Durchgesehen von Ed. König. Bonn 1922. John Schergens Nachfol. 32 str.

Pisac je oduševljeni poštovalac biblijske reči. On iznosi dokaz, da su iskopavanja, čija se istorija i značaj ističe, sprečila vladajuću kritiku u njenom uzimanju maha i izrekla smrtnu presudu nasilnom postupanju sa Starim Zavetom.

Sellin, Ernst: Mose und seine Bedeutung für die israelitisch-jüdische Religionsgeschichte. Leipzig 1922. A. Deichert. 159 str. Cj. M. 4.—

Pitanje: »Ko je Mojsije?« protestantski su bogoslovi već često raspravljali. Sumnje o njegovoj egzistenciji su dokazane. Sellin tumači netačnost ovih sumnja. Mojsije je živeo. Iz knjige proroka Hosea to je očevidno, ali je njegov životopis još nepoznat. Mojsije je osnivač uzvišene vere u Boga, suprotne vladajućoj religiji sveštenika i naroda; samo jedan deo naroda ga je slušao, najzad ga je njegov rođeni narod ubio kao mučenika. Dokaz! Hosea 5,2 odnosi se na Numeri 25,1. Jedan sraelit uvodi jednu Midjanku u svoj šator na sknavo delo, ali ga probode Pinhas zajedno sa Midjankom. Simoničanin Simri identičan je sa Mojsijem, čija je žena bila Midjanka i tek sa njegovom smrću prestaje muka, koja nije bila iskupljena ni smrću od 24.000 ljudi! Smrt običnog plemenskog poglavice ne bi to izdejstvovala! Kako je dobro, što mi Jevreji nismo nikad postavili pitanje: »Ko je Mojsije?« i što ga nikad nećemo postavljati.

Zapletal, Vincenz: Der Wein in der Bibel. Kulturgeschichtliche und exegetische Studie. Freiburg i Br. Herder & Co. 79 str. Cj. M. 2·50.

Predležeca knjiga napisana je i za »neorientaliste«, otuda, i ako je naučna, ipak je popularno napisana. U lepom sklopu možemo ovde čitati sve, što se u Bibliji nalazi o vinu. Palestina kao zemlja vina, položaj vinograda i njihova nega, vinova berba, zgotovljavanje vina i veselje o berbi. O mešanim vinima manje se govori, nego u idućim poglavljima o upotrebi vina, o pijankama i pijanstvu. Nas zanima naročito odsek »Der Wein beim Passahmahle«. Potonje poglavlje govori o »Der Wein beim letzten Abendmahle«. Uopće su i uzeti citati iz Talmuda nepristrano upotrebljeni, čime celo delo dobija izgled objektivnosti.

Möller, Wilhelm: Geschichte und Prophetismus im alttestamentlichen Religionsunterricht. Mit ausführlicher Behandlung der Wunderfrage und der Gunkelschen Sagentheorie. Lütjenburg 1925. Verlag des Bibelbundes. 107 str. Cj. M. 2·50.

Möller dokazuje važnost starozavetne istorije u raznim prilikama, da joj zatim pobije vrednost Gunkelovom teorijom o gat-kama, mereći istorisku vernost Starog Zaveta novim otkrićima u Orientu. Uz to se kroz čitavu knjigu provlači duh hrišćanskog stanovišta, sa kog se ocenjuje Stari Zavet. Resultat je ove knjige: Istorija se ne sme zapostaviti u verskoj nastavi.

Möller, Wilhelm: Die Entwertung des Alten Testaments durch

den Neuprotestantismus. Ein Vortrag. Lütjenburg 1925. Verlag des Bibelbundes. 15 str. Cj. M. — 30

Hashagen, Fr.: Christi Bekenntnis zum Alten Testament als zum Worte Gottes bindet jeden gläubigen Christen! Lütjenburg 1925. Verlag des Bibelbundes 28 str. Cj. M. — 50.

Möller ukazuje na to, kakvim je sve načinom, usled kritikovanja Biblije, Stari Zavet u toku decenija izgubio svoju vrednost i kako se prava vrednost Starog Zaveta može opet osvojiti. — Hashagen objašnjava, da svakom pravom hrišćaninu treba da je Stari Zavet sveta reč Božja. Ovo obraćanje Starom Zavetu učiniće ga blagoslovenom svojinom, koja će se zahvalno u vernosti uživati.

Hauff, Walter von: Sexualpsychologisches im Alten Testament. Bonn 1924. A. Marcus & E. Weber. 60 str. Cj. M. 240.

U ovom se spisu raspravlja o poreklu života, o braku, o narodnom Bogu kao bračnom Bogu naroda, o prodiranju dualizma i njegovu utecaju na israelitsku seksualnu psihologiju, kao i o versko-istoriskom značaju biblijske seksualne psihologije. Bez sumnje je ovo zadaća istraživanja i pisac je učinio početak za njeno rešenje. I pokraj nekih tačnih presuda ipak se problem ne raspravlja uspešno, jer se radi sa nedovoljnim sredstvima. Pre svega piscu je bio potreban pouzdan savetnik u biblijskim stvarima, onda ne bismo morali slušati o šolji sa pušecom se krvi, koja je o Passah-prazniku išla od usta do usta, da bi se obnovila krvna zajednica s Bogom, ili o prvobitnom matriarhatu i spolnoj zajednici i dr. Onda se pisac ne bi oslanjao na Wellhausenovu šemu, koja je na početku površno skicirana, kao na pouzdanog putovođa tamo, gde mogu tačno da vode samo temeljna bogoslovska i versko-istoriska znanja stručnjaka.

Quell, Gottfried: Die Auffassung des Todes in Israel. Leipzig 1925. A. Deichert. 43 str. Cj. M. 150.

U ovoj svesci, koja donosi prošireno universitetsko predavanje, govori se o postupku sa mrtvacem, o načinu sahrane, o mestu joj i ceremoniji, dalje o shvaćanju podzemnog carstva mrtvih, Šeol, a pojedine teze su potkrepljene mnogim podacima. Ovo je dobro napisana monografija.

Perles, Felix: Analekten zur Textkritik des Alten Testamentes. Neue Folge. Leipzig 1922. Gustav Engel. X i 131 str.

Zbirka zgodnih tumačenja mnogih mesta Biblije jeste sadržaj ovog obilatog i podstrekljivog rada. Ma da će pozvana kritika odbiti neke predložene izmene teksta, ipak je učeni pisac, uzimanjem akadskog i aramejskog, kao i arapskog i etiopskog gradiva, dao izobilje jasnog i duhovitog tumačenja najtežih mesta Biblije, da niko neće moći ostaviti iz ruku ovu sa oštroumljem i trudom izrađenu knjižicu bez obogaćenja svoga znanja. Najznačajnijima i najjasnijima izgledaju nam tumačenja u odeljcima

»Exegetisches« i »Lexikalisches«, gde se mnogobrojne reči iznova tumače i objašnjavaju. Iznenađujući utiču rešenja »Abbreviaturen im vormasoretischen Bibeltext«. Dalje se raspravlja o greškama, koje su nastale pogrešnom deobom reči, ditografijom, izostavljanjem pismena, izmenom pismena i zamenjivanjem pismena. Ako i ne držimo ova tumačenja nepogrešnim, ona ipak odlično opovrgavaju samovoljnu kritiku Biblije, koja oštri svoj um popravkama, koje kvare. Imenik u knjizi raspravljenih mesta Biblije i azbučni spisak svih leksikalno važnih rezultata završuje ovu izvanredno sadržajnu knjigu.

Staerk, W.: Aramaeische Urkunden zur Geschichte des Judentums im VI. und V. Jahrhundert vor Chr. Sprachlich und sachlich erklärt. Bonn 1925. A. Marcus & E. Weber. 16 str. Cj. M. —70.

Važnost ovih dokumenata za jevrejsku istoriju u prehrisćanskom stoleću opće je poznata; nisu li zar oni izazvali jednu veliku književnost. Ovaj prilog štampe nabaviće si svako, u čijoj knjižnici nedostaju ovi dokumenti. Za treće izdanje trebalo bi pribeležiti ove ispravke. U prvom dokumentu, red 1. umesto אֵל čitaj על, red 18. posle שלח neka se doda על, red 19. umeso יים čitaj ירח, red 21. umesto זכי čitaj יומא, red 29. umesto בשמן čitaj רשמן. Dokumentat C red 11. umesto קרמן čitaj לקרמן.

Dimmler, Emil: Das Neue Testament übersetzt, eingeleitet und kurz erklärt. M. Gladbach 1925. Volksvereins-Verlag. 721 str. Cj. M. 4.—.

Usled povećanog interesovanja za Novi Zavet pri istoriskim studijama i kao umni proizvod najveće religije ovo jeftino izdanje je dobro došlo. Ono sadrži čitav Novi Zavet.

Brandes, Georg: Die Jesus-Sage. Berlin 1925. Erich Reiss. 155 str.

Sadržaj ovog dela čuvenog kritičara, koje izaziva senzaciju, zabavlja se u 39 poglavlja sa dokazivanjem, da Isus uopće nije živio. Iz načelnih razloga mi nećemo ovde zauzeti stanovište prema ovom pitanju, nego ćemo samo referisati o sadržaju ove knjige. U uvodu se ukazuje, da Viljem Tell, kao što je pokazalo naučno istraživanje, nikad nije postojao, nego je iz bajke rekonstruisan život Tellov i iznet kao istoriska ličnost. Ni Isus nije postojao, nego je povest o njegovu stradanju komponovana prema starozavetnim mestima Biblije. Ni sam Plinius i Tacit ne navode tačne iskaze o tome, da je Isus bio istoriska ličnost. Marko, najstariji evangelist, ne poznaje rodoslov ili budikakvu priču o detinjstvu Isusovu. Odlomci iz Talmuda i narodske priče i poredbe stavljaju se u usta Isusu, šta više, nepoznat je i sami dan razapinjanja, pa ni mesto »Nazaret« nije nikad postojalo. Ličnost Jude razumljiva je samo kao izraz mržnje protiv jevrejskih hrišćana drugog stoleća, kad se htelo da se zaboravi, e su Isus, Marija i Josif iz Evangelija bili Jevreji. Isto tako je i izlaganje

odvratnosti Isusove prema Farisejima takođe izraz mržnje prema Jevrejima iz potonjeg vremena, jer se Isus vazda slagao sa naukom Fariseja. Dovoljan je i ovaj malen deo sadržine, pa da se istakne važnost ovog dela. Sve se teze potkrepljuju raznim dokazima, te je tako Brandes dao verskoj istoriji delo, koje će se mnogo čitati i pretresati, ali i protivnika imati.

Bousset, Wilhelm: Die Religion des Judentums im späthellenistischen Zeitalter. In dritter, verbesserter Auflage hrsg. von Hugo Gressmann. Tübingen 1926. J. C. B. Mohr. XI. i 576 str. Cj. M. 15.—, vez. M. 16.50.

Skoro je četvrt stoleća, otkako je delo Bousseta izišlo u prvom izdanju. Ono je izazvalo buru, kao malo koja književna pojava. Ozbiljni naučnici, kao Gudemann i Feliks Perles, napisali su o njemu u oštrim replikama uništavajuću kritiku, dovikujući glasno, da hrišćanski istraživači neće da pođu putem istine, nego ga hotimice posipaju drvijem i kamenjem. Bogoslovske predra-sude, koje su hiljadu puta dokazane kao neistine, iznose se ne-prestano kao istoriske presude. U izboru izvora postupa se pristrasno, apokrifna i pseudoepigrafska književnost procenjuju se; naprotiv, rabinski spisi, koji zaista daju vernu sliku verskog oblika Jevrejstva, zapostavljaju se iz neznanja. Jednostrana osuda Jevrejstva u neznabožačkoj književnosti uzima se merilom istraživanja. Piscu ne pada lako, da bude pravedan prema Jevrejima i da dobro govori o njima. Ovo treće izdanje izdao je sa mnogim ispravkama poznati berlinski naučnik, Hugo Gressmann. Svoju glavnu zadaću vidi on u tome, da nadoknadi i preradi najvažniju noviju književnost. Na mnogim je mestima izostavio i izgadio pogreške, a neke je odseke temeljito izmenio. A ono, što bi delu najvećma koristilo, naime potpuna prerada, to je izostalo. Prema tome nedostatci, na koje je Perles u svoje vreme ukazao, i danas su u delu. A to je za žaljenje kod jedne tako važne knjige, kao što je ova. Ona bi trebala da raspravlja najvažniji deo jevrejske istorije, ali jevrejska pismenost nije ni sad obuhvaćena onim načinom, kako to zahteva razumevanje. Kao podsetnik velike književnosti, koja je izišla na ovom polju, ona vrši ogromnu uslugu, te se može reći, da je ovde dosta pouzdana. Po tome se ovo delo može smatrati kao dopuna velikoj istoriji Schürera. Na kraju knjige dodati spisak uproštava upotrebu knjige, koja se ipak mora uzeti u obzir, a svojom potpunom obradom nejevrejske književnosti ona će vazda činiti dobre usluge i dati obaveštaja u svakom pitanju onog vremena, ali se isti samo uslovno sme prihvatiti.

Lippe, K.: Sammlung ausgewählter Aufsätze aus den Schriften. Berlin. C. Boas Nachfl. 131 str. Cj. M. 2.—.

Lippe, lečnik u Braili (Rumunija), poznat je sa svojih duhovitih napisa polemičke prirode, koji brane starojevrejsko shvatanje, kao da je Isus, osnivač Hrišćanstva, bio odmetnik — učenik

Josua b. Perahja. U raznim časopisima rasejane sastave Lippe je ovde sabrao u jednu svesku i ponovo štampao. (Ali štampa ne služi baš na ponos štamparske veštine). Ovi se sastavi mogu i danas čitati sa velikom korišću, stil im je tečan i ne zamara pri svem ponavljanju teme. Svesci je dodano i tumačenje nekih poznatih nerazumljenih talmudskih poslovice i obrtaja govora.

Festskeipt i Anledning af prof. **David Simonsens** 70-aarige Fodselsdag. Kobenhavn 1923. Levin & Munksgaard. 400 i 55 str.

Zasluznom istraživaču jevrejske nauke, D. Simonsenu, koji se učinio besmrtnim i kao predsednik Mekize Nirdamim, predata je o 70. godišnjici njegova rođenja od strane njegovih prijatelja i poznanika lepa i sadržanja spomenica, koja se prostire na razne oblasti jevrejske nauke, sa sastavima na danskom, engleskom, francuskom, nizozemskom, nemačkom, švedskom (svega 27) i 6 na hebrejskom jeziku. Najznačajnije od njih navešćemo ovde, kako bismo ukazali na njihovu važnost. Na žalost, mi se ovde ne možemo podrobnije pozabaviti sa pojedinim člancima, ma da nas neki baš izazivaju. I. Fischer iz Kopenhagna sastavio je bibliografiju Simonsenovu. W. Schmidt iz Kopenhagna raspravlja teško pitanje hronologije: bavljenja Jevreja u Egiptu i izlaska otuda na osnovu egipćanskih, israelitskih i babilonskih izvešća. I. Abrahams iz Cambridge sastavio je Haftarot ka trogodišnjem ciklusu za Knjigu Genesis. El. Adler iz Londona izveštava o štampanju Talmuda pre Bomberga. I. Davidson iz New-Yorka daje bibliografski material o srednjevekovnoj sinagoškoj poeziji. I. S. da Silva Rosa iz Amsterdama daje biografiju sefardskog pesnika i istoričara, Daniela Levija de Barrios. Aptowitz iz Beča oglašuje neke Agade o stvaranju čoveka za protunezabožacke. L. Blau iz Budimpešte drži priču o četvorici babilonskih učitelja Talmuda, koji su prodati kao robovi, za bajku. I. Löw određuje biljku Borit, koja se pominje u Talmudu. A. Schwarz iz Beča pokazuje, da se post Ester ne osniva na propisu, nego na jednom običaju. A. Z. Schwarz iz Beča objavljuje izveštaje uz parnicu Lippmann Heller. Freimann iz Posena izveštava o rabinima u Prerau. Gaster iz Londona daje izvadak iz većeg rada o međusobnom odnosu jelinske i jevrejske književnosti. S. Seligmann iz Amsterdama karakteriše tipske znake holandskih Jevreja. I. N. Epstein iz Berlina tumači više talmudskih reči iz babilonskog jezika. I. Fischer iz Kopenhagna izveštava o pretcima Simonsena. U hebrejskom delu objavljuje Bialik pesme Salomona ibn Gabirola. Freimann iz Frankfurta daje pregled Majmonidovih responsa. Chajes iz Beča objavljuje napomene uz traktat Jebamot od svog deda. M. Guttmann iz Breslau ukazuje na izgubljene Midrašime.

Tisserant, Eugenius: Specimina Codicum Orientalium conlegit. Bonn. A. Marcus et E. Weber. XLVII. i 80 tabla. Cj. M. 20—, vez. M. 28—.

Ova je zbirka proizišla iz Bibliotheca Vaticana, gde je piscu

bilo naloženo da obradi istočnjačke rukopise. Na 80 tablica dato je 123 primera različitih vrsta rukopisa, koji su zanimljivi za orientaliste i biblijske istraživače. Pri izboru rukopisa za reprodukciju išlo se za što većom mnogostručnošću. U obzir su uzeti: sveta pisma i komentari, liturgije, istorija i hagiografija, gramatika i massora, medicina i matematika. Raspravljano je o ovim vrstama pisma: samaritansko (Tabl. 1—2); jevrejsko: kvadratno pisme (3—12), rabinsko (13—19); sirska: estrangela (20—27), sarta ili zapadno-sirska (28—32), nestorijansko ili istočno-sirska (33—35), melkitska (36—37), palestinska (38—39); mandejska (40); arabska: koran (41—44), islamski rukopisi Orijenta (45—48), južne Arabije (49—50), okcidentiski (51—53), hrišćanski (54—61); etiopski (62—66); koptiski: sahidski (67—74), fajumski (75), memfiski (76—79), Psalterium Barberianum (80). Ovo je prvi put, da se orientalistima pruža ovako opširna zbirka. Tablicama je dodat brižljivi opis rukopisa i ukazivanje na dotičnu književnost, a donekle i prepis najtežih mesta.

Haas, Hans: Bilderatlas zur Religionsgeschichte. In Zusammenarbeit mit H. Bonnet, H. Gressmann, G. Karo, B. Landsberger, J. Leopoldt, E. Mogk, A. Rumpf, H. Schünemann, H. Zimmern. Leipzig 1924—1925. A. Deichert. 1. Lieferung: Germanische Religion. IV i 54 snimka na 24 table. *Cj. M.* 1 40. 2.—4. Lieferung: Aegyptische Religion. VIII. i 166 snimaka na 60 tabala. *Cj. M.* 6 80. 5. Lieferung: Religion der Hethiter. II. i 18 snimaka na 8 tabala. *Cj. M.* 2.—

Radovi iskopavanja u prošloome stoleću pridobili su nam ponovo stare kulture Egipta i Babilonije, a potonjeprošlih decenija i kulturu Hetita, koji se već u Bibliji pominju. Bila je sretna misao izdavaštva, da se raznim knjigama tekstova za versku istoriju doda atlas slika, koji je ne manje važan, pa čak i neophodan. Što se pre moralo mučno tražiti iz mnogih, često teško pristupačnih, knjiga, nalazi se u ovim sveskama u udobnom i jasnom pregledu po mahom jeftinoj ceni. Pred svakom se zbirkom nalazi lepo i zanimljivo tumačenje slika, napisano od prvih naučnika. Prvu je svesku obradio Leipciški germanist, E. Mong, drugu do četvrte H. Bonnet, a petu poznati asiriolog i hetitolog H. Zimmern. Prati li po ovim tumačenjima slike iza njih, one čisto ožive, dobiju oblik i mi ih tek onda naučimo tačno ceniti. U slikama nije ništa izostavljeno, što je iole važno za versku istoriju i što je pronađeno do današnjeg dana. Priložene slike su brižljivo odabrane i dobro reprodukovane. Zato je ovaj atlas slika dobrodošli dar za svakog obrazovanog čoveka.

Lehmann, Edv. und Haas, Hans: Textbuch zur Religionsgeschichte unter Mitwirkung von A. Conrady, A. Fischer, H. Grapow, H. Jacobi, B. Landsberger, H. Oidenberg, E. Mogk, J. Pedersen, R. Reitzenstein, F. Rosen, H. Smith, P. Tuxen, K. Ziegler und H. Zimmern Hrsg. Leipzig 1922. A. Deichert. XII. i 382 str. *Cj. M.* 7 50, vez. *M.* 9 50.

Predležće delo, knjiga teksta za versku istoriju, tako je potpuna i naučno tačna, kao nikad dosad. Pojava ovog drugog izdanja najbolji je dokaz o tome, kako je knjiga dragocena. Raspored džinovskog gradiva odveć je jasan. Na početku je istočno-aziski kulturni krug (Kina i Japan), zatim dolaze Arijanci i to najpre oni dalekog Orienta (Indani i Persijanci), pa onda oni Zapada (grčki, rimski i germanski tekstovi), dalje egipćanski, babilonsko-asirski, hetitski tekstovi i najzad, Islam sa Sufizmom. Tekstu su posvud dodati istoriski uvodi. A pre svega nalazi se spisak sadržaja, pomoću kog se može lako naći svaka pojedinost.

Schlögl, Nivard: Der babylonische Talmud übersetzt und kurz erläutert. Wien 1926. Burgverlag. IV. i 476 str.

Pisac je postavio sebi zadaću, koja je u svom izvađanju veličanstvena. Najteže polje rada u jevrejskoj književnosti je Talmud razumeti, znati, poznavati, prodreti u njegov tok misli i snaći se u njima. Postavljena je tvrdnja, da samo onaj može tačno »izučiti« Talmud, koji se još u ranoj mladosti zabavljao njime. U tome se Talmud jako razlikuje od svih ostalih nauka, koje se počinju učiti na univerzi, pa se posle izvesnog vremena i izučē. Talmud se ne može izučiti. Nema tog dela u velikoj svetskoj književnosti, koje bi bilo ravno Talmudu; što češće ponavljamo neko njegovo mesto, uvek ćemo naći nešto novo, neku novu misao, neko novo tumačenje u njemu. Iz dosad rečenoga svako će uvideti, da je rad Schlögla bila neobična smelost. Niko neće odricati njegova znanja na polju hebrejskog jezika, ali za prevodjenje Talmuda ono nije dovoljno. Kod izučavanja Talmuda oseća se, da se ne zna dosta, i ako se vrlo mnogo učilo. Godine 1921. izišla je prva sveska ovog prevoda Talmuda, koji sada leži pred nama kao prva knjiga, a sadrži prevod čitavog reda »Seraim«. U svoje vreme su iscrpne kritike govorile o vrednosti ovog prevoda i o njegovu značaju za razviće studije Talmuda. Očekivalo se, da će Schlögl, usvajajući iskrene, od mržnje slobodne, ali poražavajuće sudove, prvi deo ponovo preraditi. Ali sad se vidi, da je i taj deo uzet ovde nepromenjen, onako kao u svoje vreme što je izišao. Pa ipak se opaža, da je Schlögl dobromišljene savete u toku vremena delimično zapazio. Samo delimično a ne u celini, te je posledica tome, da bi se mnoge strane mogle ispuniti zamerka, koje su pri tom učinjene. Prevod Mišne je već mnogo bolji, nego prethodni talmudski prevod traktata Berahot. Za divljenje je vrednoća i izdržljivost Schlögla. Bogoslovi će ovaj prevod vredno upotrebiti, da bi mogli zagledati u duhovni svet Talmuda. Već iz tog razloga, da se ne bi nanela nikakva šteta, bilo je umesno upotrebiti veću obazrivost. To bismo želeli kod eventualnog produženja dela.

דוד נחלמיש: ספר התורה והתלמוד להבין משל ומליצה לשונית המשנה והתלמוד על פי שיטה חדשה בהגיון להל"ק וכללים נשגובים בתבונת השבת והפעלים ספר ראשון: פתיחה רבתולמשניות, Berlin 1923. Verl. d. Verfassers,

W. 15, Olivaer Pl. 11. 143 i 676 str. *הדושי מסכת ברכות*. Berlin 1926. 100 i 389 str.

Ovde imamo prve dve sveske veličanstvenog talmudskog rada, koji svojom osobinošću tako jako odudara od poznatih i običnih dela o talmudskom znanju i nauci. David Golomb name-rava dati novu metodu za tumačenje jevrejskih reči i naziva svoju knjigu filološkim traktatom o biblijskom, mišnaiskom i tal-mudskom jeziku, istražuje po nekom novom sistemu građu i sastav imenica i glagola, kao i obrazovanje novih sinonima. Prva sveska nosi podnaziv: Veliki uvod ka Mišni. Šta se razume pod pojmom »uvod«? Prema prirodi same stvari mi očekujemo iscrpan opis sadržine, jezika, pisca, vremena postanka, podele, istorije teksta i tome podobno o Mišni. Ali o svemu tome ovde nema govora. Mi čitamo na ovih 676 strana (prve 143 strane daju samo iscrpan spisak sadržaja samog idućeg teksta), tumačenje reči i to ne samo reči Mišne, nego i Biblije i Talmuda. Novo je u ovim tumačenjima reči, da ih piše čovek, koji raspolaže ogromnim znanjem u oblasti Talmuda, kako to može znati samo ruski Jevrej, koji je već u 10. godini izučio čitav Talmud. Vidi se, da je pisac radio bez rečnika ili spiska reči, njegovo znanje izvire kao izvor žive vode, te nas zadivljuje gradivo, koje je ovde sa-brano. Ali nas sistem ne ushićuje, ne sadrži za nas ništa novo, mi smo već čitali takva tumačenja reči, ona se mogu naći, naravno u mnogo manjoj meri, n. pr. u komentaru Biblije od S. R. Hir-scha. Golomb zastupa mišljenje, da jevrejske reči ne pokazuju samo osnovu od 3 radikalna slova, nego je bolje svesti ih na koren od 2 ili, šta više, od 1 slova. Time dobijamo to, da se taj skraćeni koren može naći i u nekoj drugoj reči, koja u izvesnom odnosu ima sinonimno značenje prema prvoj reči. Resultat ovog postupka čini nam se taj, da veliko bogatstvo jevrejskog jezika stoji među sobom u sinonimnoj vezi. Mi stojimo na stanovištu strogo naučnog tumačenja reči pomoću srodnih semitskih jezika, zato se ne možemo izmiriti sa Golombovim izlaganjem. Kud i kamo dragocenija izgleda nam druga sveska ovog dela. Ona sadrži na 100 strana odlomak lepog i džinovskog rada o iscrpnom objašnjenju 39 normi za tumačenje pisma (na ovih 100 strana objašnjavaju se samo 6 normi). Zatim dolazi vrlo dobar komentar o traktatu Berahot, koji takođe svedoči o velikom znanju pisca. Iz ovog komentara može se zaista mnogo naučiti, jer on rasvet-ljava Talmud sa raznih strana. Istina, i ovde se primenjuje po njegovu sistemu izgrađeno tumačenje reči, ali ako to ne uzmemo u obzir, onda imamo posve dragocenu knjigu.

ספר זכר שמחה. שו"ת מוהר"ר שמחה הלוי באמבערגער, עם השובות מוהר"ר יצחק דוב הלוי באמבערגער. הוצאתם לאורה אני בנו ותלמידו ועקל הלוי באמבערגער. Frankfurt a. M. 1925. L. Sängcr. VIII i 266 str.

Beskrajna dubljina Tore ničim se ne ističe tako opipljivo, kao bogatstvom komentara i responsa. To je neiscrpn i kladenac,

iz kog ljudsko umovanje i maštanje vazda nove misli crpe. Zato se i pokraj nepregledne množine responsa svaka nova objava od majstorske ruke mora pozdraviti. Preostale, za štampu odabrane response Šulhan Aruha prostiru se na sve oblasti, pošto jednom raspravljene teme ponovo ispituju i zauzimaju stanovište prema novopostavljenim pitanjima. Vrednost knjige povećava izdavač svojim ukazivanjem, koje svedoči o njegovu ogromnom znanju, na odondašnju literaturu i pridodavanjem responsa svoga deda R. Mendela Kargaua i R. Jizhoka Elhonona. Neki sastavi, naročito oni o kupovanju kuća u Palestini, još i danas su vrlo aktuelni. Ima ovde i za istoričara responsa od naročitog interesa. Njihovo razrađivanje pružilo bi svakom talmudisti bogato gradivo, koje bi se isplatilo. Izrada knjige i štampa dobre su.

Micha Josef bin Gorion: Messias-Legenden gesammelt. Tübingen 1926. Alexander Fischer. 63 str. Cj. vez. M. 2.80.

Čitav niz komada iz Talmuda i Midraša, koji se odnose na Mesiju, sastavio je poznati pisac u odličnom prevodu i uglednoj izradi. Mi bismo želeli tumačenje ovih tamnih mesta. Još nalazimo, da neke priče ne spadaju u ovu zbirku, tako n. pr. poznata povest o mučeništvu sedam sinova. Na kraju knjige su tačni navodi izvora.

Heidenheim, W.: Hagadah für die beiden ersten Pessach-Abende übersetzt. Berlin. C. Boas Nachf. 61 str. Cj. vez. M. —.50.

Čista, razgovetna štampa i dobro poznati nemački prevod čine, da se ovo jeftino, povezano izdanje Hagade može preporučiti.

Die Pessach Haggadah des **Gerschom Kohen** gedruckt zu Prag 5287/1526. Einleitung von **Heinrich Loewe**. Berlin 1926. Josef Altmann. 75 i 14 str. 32x24 Cj. vez. M. 15.—.

Pred nama leži najstarije ilustrovano i štampano izdanje »Pessach-Haggadah«. To je pre 400 godina, 1526., u Pragu kod Geršom Kohena izdana i od štampara Schwarza izrađena Hagada, koja je ovde u faksimili ponovo izdana. Pre svega je pismo upravo divno, jer ornamentalnost jevrejskih kvadratnih slova dolazi do punog izraza. Ushićujući i ujedno uzbuđujući utiču slike, koje su većinom potekle iz naivne mašte jevrejskog naroda. Tu vidimo istočnjački odevnog Jevreja, koji sa svećom u jednoj i sa peruškom u drugoj ruci — kao što je još i danas običaj — polazi na tradicionalno traženje beskvasnog hleba. Zatim se pojavljuje kralj, koji blagosilja vino, pa Adam i Eva, koji drže jabuku u ruci, pa Simson, koji odnosi gradsku kapiju, i kralj David sa harfom. Ovi drvorezi sa divnim okvirima pojedinih strana ukazuju na visoki stupanj kulture, a ujedno i na duhovnu zajednicu Jevrejstva i stare Nemačke. Ne samo tehnika drvoreza, nego i čitav način izlaganja književnog ukrasa daje upoznati utecaj tadanje evropske umetnosti. I talijanski se upliv razgovetno pojavljuje. Pred novim otiskom bez zamerke nalazi se jasan i primamljiv uvod Heinriha Loewea, koji sadrži vrlo poučne pojedinosti iz istorije postanka Sederrituala,

i opisuje osobeni ukras knjige. Ukratko, ova je reprodukcija dobrodošao, lep dar.

Scholem, Gerhard: Das Buch Bahir. Ein Schriftdenkmal aus der Frühzeit der Kabbala auf Grund der kritischen Neuausgabe. (In Quellen und Forschungen zur Geschichte der jüdischen Mystik hrsg. von Robert Eisler.) Leipzig 1923. W. Drugulin. 171 str. Cj. M. 10.—, vez. M. 12.

Prevode jevrejskih spisa treba uvek sa radošću pozdraviti. Velika publika, koja na žalost nije danas u položaju, da čita originalna dela, može ovako dobiti uvid u našu književnost. Početak, koji je učinjen ovom knjigom, da se i kabalistička književnost prevede, mahom je srećna misao i blagodarna zadaća. Scholem daje ovde ne samo prevod, nego mnogobrojne naučne primedbe sadrže obilato gradivo, koje se prostire na veliki deo dotične književnosti. Mi nismo u položaju, da ocenimo prevod, jer nemamo originala. Scholem obećava, da će ga uskoro izdati. Izdavaštvo je sa velikim troškom izradilo ovu knjigu. Retko je videti ovako lepo izrađen, ovako korektno odštampan prevod.

Rosenberg, J.: Methodik des jüdischen Religionsunterrichtes. Berlin 1924. C. Boas Nachf. VIII i 144 str. Cj. M. 2.50.

Jedan slavni inozemni pedagog piše mi o ovoj knjizi, »da je dobra knjiga od nekog rabina, koji već decenijama obavlja versku nastavu na višim zavodima i sa općeg pedagoškog gledišta daje izvrstan rad, jer ume da kaže dragocene stvari o obradi pojedinih struka prema stupnjevima nastave«. Pregledavši knjigu ja potpisujem svaku reč ove kritike i napominjem, da bi bilo želeći, da se nastavni plan verske nastave izradi po podeli gradiva ove knjige iz pojedinih nastavnih struka i, ako je moguće, odredi za čitavu zemlju. Možda bi ipak nastupilo poboljšanje u žalosnom iskustvu verske nastave. Jer je u ovoj knjizi dat rezultat rada dugog života, koji se vazda trudio i sve pokušavao.

Unna, Joseph: Der Gaon Saadja, sein Leben und seine Werke. Nürnberg 1926. J. Bulka. 92 str.

Za zdravi razvoj duha jevrejske mladeži potrebno je, da se u nje razbudi i oživi smisao za našu istoriju. Ovaj se cilj može postići izučavanjem idealnih ličnosti naše istorije. Takva jedna ličnost je Saadia, koji je štitio Jevrejstvo od teških opasnosti. Ove uzore mladeži opisuje Unna za omladinu tečnim jezikom u tom pedagoškom cilju, da razbudi oduševljenje i ljubav za jevrejske misli. Želeći je ovoj knjizi veliku rasprostranjenost.

Quanter, Rudolf: Das Weib in den Religionen der Völker unter Berücksichtigung der einzelnen Kulte und Sitten. Mit vielen zeitgenössischen Illustrationen. Berlin-Pankow 1925. Linsner-Verlag. 434 str. Cj. vez. M. 15.—.

Na osnovu samostalnih studija Quanter raspravlja važnost žene u religijama Starog Veka, u kulturnim religijama Srednjeg

Veka i Novog Vremena i u religijama divljih naroda. U okviru prvog glavnog dela posvećen je jedan odsek i Jevrejstvu, koji ne izlaže položaj žene u jevrejskoj religiji, nego većinom priče o položaju žene uopće i o pojavi i sudbini pojedinih žena. Quanter radi sa temperamentalnim shvatanjem predmeta, sa marljivom vrednoćom i sa bistrim posmatranjem.

Finke, Heinrich: Die Frau im Mittelalter. München. Kösel & Pustet. XII i 190 str. Cj. vez. M. 1.60.

Prvi put, iscrpno i po vlastitim studijama izvora izlaže se ovde ova zanimljiva tema, rasvetljena u važnim tačkama. Tadanja obrazovanost ženina, njen položaj u braku, njena vrednost u književnosti, njena praktična delatnost izložena je bogatim i često novim gradivom. Prvo poglavlje je osvrst na ženu u Starom Veku kod raznih naroda. U ovom okviru izložen je bez predrasude položaj žene kod Jevreja po biblijskim i talmudskim izvorima.

יעקב קלצקין: אנתולוגיה של הפלוסופיה העברית והפלוסופיה הערבית בתורנומיה העברית (שכרפוס ומקצתן שבכתב-יד). בצרוף באורים הערות והתרגום שמות. Berlin 1926. 18 i 347 st.

— : משנת ראשונים. מהגן הפלוסופיה העתיקה (בצרוף השע תמונות של פלוסופין). Berlin 1925. 223 str.

— : שקיעת החיים. Berlin 1925. 184 str.

— : זמרות. Berlin 1925. Sve u Eschkol-Verlag. 256 str.

Jedan od najvrednijih radenika na polju jevrejske nauke neosporno je Jakob Klatzkin, koji nas je u jednoj godini obdario sa četiri velika dela. Ne zna čovek, čemu pre da se divi: da li njegovoj izvanrednoj vrednoći, ili njegovom mnogostranom duhu, ili njegovom divnom hebrejskom jeziku, ili njegovom opsežnom znanju. Antologija jevrejskih filozofa čini prvi deo opsežnog dela izvora za istoriju filozofije. Svikoliki jevrejski mislioci zastupljeni su u ovoj svesci. Odseci iz dela na arapskom jeziku doneti su čak u dva pa i tri prevoda. U drugom delu su hebrejski prevodi arapskog teksta, a u trećem delu su neki delovi iz neštampanih rukopisa. Iza toga dolazi dragoceno tumačenje reči i smisla filozofskih termina. Izbor je srećan, jer nam daje pogotovu najvažnije misli dotičnog filozofa. — U drugom delu משנת ראשונים sastavljene su najvažnije izreke iz grčke filozofije u čistom i lako razumljivom hebrejskom jeziku. Naknadnim ispitivanjem se pokazalo, da Klatzkin navodi i izreke takvih filozofa, koji obično nisu poznati i čija se imena nalaze samo u velikim istorijama filozofije. Filozofi su podeljeni ovde u tri grupe: presokratske škole, učenje sokratovog vremena i filozofi poslesokratskog vremena. Pre svakog odseka skiciran je odmerenim rečima životopis svakog filozofa, usled čega je delo praktički podsetnik. — Delo שקיעת החיים pokušava da izloži zaključeni filozofski sistem. Filozofija je jevrejska, jer jevrejski tok misli i osvrst na Jevrejstvo i njegovu nauku nalaze se

u svima poglavljima. I to je posve prirodno, jer se jedno od drugog ne da odvojiti. — Poslednje delo וויסוה je zbirka rasmatranja, misli, iskrica, tumačenja, priča, nagoveštaja i dr. Neki komadi su već drugde obnarodovani, ali najviše ih izlazi ovde prvi put. Iskaz o sadržaju nije bio moguć zbog raznovrsnosti gradiva. Knjiga zaslužuje, da bude čitana i opet čitana. Iz nje se može samo učiti, mnogo učiti. Izrada ove sve četiri knjige služi na čast zaslužnom izdavaštvu, koje je zaslužilo što veću prođu knjige.

Meyer, Hans: Geschichte der alten Philosophie. Band X. der Philos. Handbibliothek. München 1925. Kösel & Pustet. IX i i 510 str. Cj. M. 11—, vez. M. 13—.

Ovo delo je posve samostalan rad ne samo za stručnjake, nego i za svakog obrazovanog čitaoca, koje unapređuje naučno istraživanje. Glavna odlika ove poveće sveske je obrada po izvorima; pisac se uvek osvrće na originalne spise grčkih i rimskih filozofa. No i kraj toga, što se osniva na obradi po izvorima, delo nije suhoparan sastav, nego izvanredno živo, naočigledno, ubedljivo izlaganje antičkog mišljenja u njegovim pojedinim vrhuncima, kao i u njegovom idejnoistoriskom spoju i odvajanju. Ovo je delo nadmašilo sve dosadane ručne knjige antičke filosofije. Ovo je najbolje i, pri svem izobilju gradiva, najzbijenije izlaganje stare filosofije. Ono pre svega raspravlja: kosmološku spekulaciju do Platona, zatim Atinsku filosofiju, skretanje na antropološke probleme, Platona, idealistički pogled na svet, univerzalni sistem Aristotela, jelinsko-rimsku filosofiju, prevlast Etike, velike škole filozofa i najzad: filosofiju i religiju. U ovom je odseku posvećeno jedno poglavlje i jevrejsko-aleksandrijskoj verskoj filosofiji. Samo se na žalost ovde opaža, da Meyer nije uzeo potpuno u obzir radove jevrejskih istraživača potonjih decenija o Filou. Ali u svakom slučaju će se korisno poslužiti ovom knjigom oni, koji u žudnji za općim obrazovanjem osećaju potrebu, da se tačnije upoznaju sa antičkom grčkom i rimskom filosofijom.

Gründler, Otto: Elemente zu einer Religionsphilosophie auf phänomenologischer Grundlage. München 1922. Kösel & Pustet. 136 str. Cj. M. 3—.

Max Scheler piše u predgovoru ka ovoj knjizi: »Obgleich die gedankenreiche und in die behandelte Dinge tief eindringende Arbeit des Verfassers noch keine abschliessende Religionsphilosophie enthält, die berufen wäre, der natürlichen Religion jene klare und sichere Basis zu geben, deren sie bedarf, gibt sie dennoch sehr wertvolle Vorarbeiten für diese Aufgabe«. Temelj ovom delu je hrišćanska filosofija, prema tome možemo uzeti za krajnji rezultat rasmatranja, da je svakom čoveku potrebno, pa verovao on ili ne, da se upozna što je moguće neposrednije i življe sa prafenomenom religijskih predmeta i religijskih akata. Ovo poznanstvo želi da posreduje ova knjiga. U svakom slučaju pokušaj zaslužuje svako interesovanje.

Schmidt, P. W.: Menschheitswege zum Gotterkennen, rationale, irrationale, superrationale. Eine Religionsgeschichtliche und Religionspsychologische Untersuchung. München 1923. Kösel & Pustet X i 288 str. Cj. M. 4.—.

Uvodno pisac izlaže očajanje modernog zbog racionalnog, njegovu privrženost ka iracionalnom i strah od superracionalnog. Svakako je zanimljivo pratiti pisca kroz istoriju bogopoznanja u prirodnoj religiji i čitavoj istoriji Hrišćanstva. Zanimljivo je i za nekatolike, kako katolički istraživač sledi za tragom bogopoznanja u primitivnim religijama. Pisac je vrlo načitan, zato se ova knjiga može s korišću čitati.

Girgensohn, Karl: Religionspsychologie, Religionswissenschaft und Theologie. Leipzig 1925. A. Deichert. 55 str. Cj. M. 1·80.

Pod natpisom: »Der seelische Aufbau des religiösen Erlebens«, pisac je 1921. objavio religisko-psihološko delo. Kritika ga je više puta pretresala. U ovoj monografiji Girgensohn brani svoje stavovište i obračunava se sa mnjenjima svojih protivnika. Ali se jedinstveni sistem ne vidi iz ovog spisa, koji kao da je samo polemički spis.

Simon, Theodor: Grundriss der Geschichte der neueren Philosophie in ihren Beziehungen zur Religion. Leipzig. A. Deichert. X i 96 str. Cj. M. 4.—.

Pisac, koji stoji na hrišćanskom pogledu na svet, izražava taj svoj pogled ne samo unutrašnje, nego i spoljašnje. Znatni filosofi kao: Spinoza, Herman Cohen, učtkavaju se u izlaganju, jer su bili Jevreji. Samo delo, prelazeći preko ovog velikog nedostatka, daje jasan pregled razvića novije filosofije za religiju Hrišćanstva. Posle odmerenog izlaganja srednjevekovne filosofije raspravlja se filosofija pre Kanta počev od Descartes-a. Čudnovato je, da su ovde našli mesta i engleski deisti i slobodni mislioci. Drugi deo raspravlja filosofiju od Kanta zajedno sa znatnim misliocima najbliže prošlosti. Izlaganje je uvek pregledno.

Zubersky, A.: Salomon Maimon und der kritische Idealismus. Leipzig 1925. Felix Meiner. 100 str. Cj. M. 4.—.

Zadaća je ovog strogo filosofskog spisa, — u kom nisu uzeta u obzir ni sva istoriska gledišta, samo da bi se izložilo jedinstvo filosofije —, da ispita, šta je čisto saznanje, zatim da utvrdi, kako čisto saznanje iskustvo zaista potvrđuje. Tako dolazimo do zaključka, da se iz stvarne i istoriske nužde izvršena udubljenost i dalje razviće Kantove filosofije nalazi već u jednog savremenika Kantova. Taj savremenik je Salomon Maimon. Rasprava je podeljena na kritički i na pozitivni deo. Zubersky daje dokaz temeljitog znalca Kantove filosofije.

Jerusalem, Wilhelm: Gedanken und Denker. Gesammelte Aufsätze. Neue Folge. Mit drei Bildern. Wien 1925. Wilhelm Braumüller. VIII i 257 str. Cj. M. 5.—.

U ovoj svesci skupljeni napisi ukazuju nam se kao niz posmatranja jedne umne glave, kojoj pokrećuća pitanja vremena i ljudskog roda iznose one ciljeve ljudskoga duha, kojima je vrhunac težnja za saznanjem istine. U njegovim mislenim linijama najbolje je slediti prvom napisu »Meine Wege und Ziele«, koji se ima smatrati testamentom samoizlaganja njegove filosofije. I iz ovih skupljenih sastava vidi se, da se polazne i spojne tačke njegovoga sistema nalaze u oblasti psihologije i teorije saznanja, kojima se kao sporedna grana pridružuje etika, a središnja tendencija mu je u pravcu socialne etike. I o pedagoškim nazorima Jerusalema mogu se ovde čitati neki napisi, u kojima je iznesena sa svekolikim oduševljenjem idealna slika učitelja. I pokraj dubokih misli sastavi su napisani lako razumljivim jezikom, koji će razumeti i poučiti se otuda i oni, koji nemaju posebnog filofsokog obrazovanja.

Willmann, Otto: Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung. München 1923. Kösel & Pustet. 136 str. Cj. M. 1'10.

Lako razumljivo tumačenje najvažnijih filofsokih termina sa zbijenim nacrtom istorije filosofije organski povezano nalazi se u ovoj knjižici. Kao dopuna svakoj istoriji filosofije ona je dobrodošla svakom obrazovanom čoveku.

Toischer, Wendelin: Geschichte der Pädagogik. München. Kösel & Pustet. 198 str. Cj. M. 1'60.

Pisac se razume u tome, da ukratko daje jasnu sliku o većim odsecima vremena. Zato što ukupnu obrazovanost uvlači u krug svojih posmatranja, naročita je odlika njegove knjižice. Najviše mesta daje opravdano razviću u mlađoj epohi, a iz prošlih vremena ističe naročito one činioce, koji su i za sadašnjost od velikog značaja. Na str. 7. ff. raspravlja se o pedagogici u Jevreja. Ko želi dobiti pregled o istoriji pedagogike, naći će ovde pouzdanog vođa.

Deutinger, Martin: Ueber das Verhältnis der Poesie zur Religion, neu herausgegeben und eingeleitet von Karl Muth. München. Kösel & Pustet. 125 str. Cj. M. 1'—.

Ova je predavanja držao godine 1862. Martin Deutinger u Odeonu u Münchenu. U štampu ih je dao Muth sa izvrsnom propratnicom, koja oplođuje sadašnjost. Ova je Estetika bezuslovno originalna i mi naglašavamo sa Muthom, da ova predavanja o odnošaju poezije prema religiji rasvetljaju, uznose, a gde treba i krče put. Naravno da se ovde pominje i poezija Biblije na str. 79 ff. Za pohvalu je uzvišenost ovog izlaganja.

Meffert, Franz: Naturwissenschaft und Gottesglaube. Vier Nr. der Apolog. Volksbibliothek Cj. M. —40.
— — : Die Bibel. Vier Nr. der Apolog. Volksbibliothek. Cj. M. —40.

- — : Der Mensch und seine Seele. Fünf Nr. der Apolog. Volksbibliothek. Cj. M. —50. M. Gladbach 1923. Volksvereinsverlag.
- — : Bankrott der freidenkerischen Weltanschauung. Vier Nr. der Apolog. Volksbibliothek. Cj. M. —40.
- — : Das Freidenkertum und seine Forderungen. Vier Nr. der Apolog. Volksbibliothek. Cj. M. —40.
- — : Sozialdemokratie und Religion. Eine Untersuchung der sozialdemokratischen Praxis und Theorie. M. Gladbach. Volksvereinsverlag G. m. b. H. 128 str. Cj. M. —80.

Prvih pet svezaka sadrže lako i lepo napisana, opće razumljiva predavanja, koja su namenjena čitaocima iz velike javnosti. Ona raspravljaju probleme, koji svakodnevno zanimaju obrazovane i načitanu ljude, zato će svako s radošću uzeti u ruke ove sveske, da iz njih uči, crpe i eventualno koriguje svoje dosadajne veri neprijateljske nazore. Ova su predavanja podesna, da prodru u široke krugove, a njihova niska cena bezuslovno će doprineti, da se što većina rasprostru. Još napominjemo, da se svako pojedino predavanje može posebno kupiti za minimalnu svotu od 10 pfeniga. Svako predavanje obuhvata 16 strana. Ove sveske sadrže sledeća predavanja. Prva sveska: Ima li Boga? Je li Bog stvorio svet? Je li čovek postao od majmuna? Čudo. U drugoj svesci su: Biblija i prirodna nauka. Vera i otkrivenje. Je li Biblija reč Božja ili delo ljudsko? Zabrana Biblije katoličke crkve. Treća sveska sadrži: Ima li čovek dušu? Onaj svet. Moderno videnje duhova. Životinja i njen razum. Pametne životinje. Četvrta sveska donosi: Slobodoumlje i njegova veroispovest. Ima li morala bez Boga? Je li bezverni moral zamena verskog morala? Pogled na svet. A peta sveska sadrži: Sahranjivanje mrtvaca — spaljivanje mrtvaca. Simultana škola. Odvajanje države i crkve. Potonje navedena knjiga: »Sozialdemokratie und Religion« od istog pisca raspravlja u ovom okviru: »Je li religija privatna stvar?«, pa se razračunava sa učenjem socialne demokratije, oprovrgava ga, dokazuje njegovu netačnost i ništavost za opstanak čovečanstva, opisuje versko neprijateljstvo socialne demokratije, iznosi dokaze protiv njezinih tvrdnja i pokazuje rečitim načinom opasnost, koju sadrži njeno učenje. I ova je knjiga napisana popularno.

Koppers, Wilhelm: Die Anfänge des menschlichen Gemeinschaftslebens im Spiegel der neueren Völkerkunde. M. Gladbach. Volksvereinsverlag G. m. b. H. 192 str. Cj. M. 1:80.

Ova knjiga se razračunava naročito sa socializmom i sa njegovim od stare metode pozajmljenim učenjem. Iz nje upoznajemo prarode i harmoniju njihove kulture, koja je uništena razvićem posle nje. Izlaganja Koppersova iznose nam čitavu kulturnu istoriju čovečanstva, naročito u poglavljima: Početci privrede. Prvi oblici svojine. Praporodica i pradržava. Početci vere i morala, pa poziva čisto hrišćanski Zapad protiv evolucionizma, socializma i

protiv Spenglera. Čudnovato je, da Koppers i ne pominje Bibliju, a ne zna ništa ni o starom Jevrejstvu.

Ehrenstein, Albert: Menschen und Affen. Berlin 1926. Ernst Rowohlt. 164 str. Cj. M. 5.—, vez. M. 6.— i 6.50.

Ova ukusno izrađena knjiga sadrži rasmatranja, koja je Ehrenstein pribeležio 1910.—1925. godine. Ali se sa mnogo reči malo kaže i tek sa mukom možemo razaznati sadržaj pojedinih rasmatranja. On govori i o Jevrejstvu i Cionizmu: O prvome blasfemije, o drugome nerazumevanje. U čitavoj knjizi podesna je samo kritika o sadanjim pojavama i savremeniciama. Da je knjiga bolje napisana, nego što je tako lepo štampana, mi bismo, čitajući ju, imali više radosti.

Bavink, Bernhard: Ergebnisse und Probleme der Naturwissenschaft. Eine Einführung in die moderne Naturphilosophie. 65 Abbildungen. Leipzig 1924. S. Hirzel. 470 str. Cj. M. 8.—, vez. M. 10.—.

Moderna prirodna filosofija raspravlja opće probleme u tesnoj vezi sa ispitivanjem prirode i njegovim rezultatima. Ona se trudi pre svega, da utvrdi upliv prirodnih nauka na pogled na svet, i da istraži, u kom je odnosu poznavanje prirode sa drugim oblastima kulture, a naročito sa umetnošću, religijom i moralom. Prikladna, lepo i jasno napisana knjiga ova iznosi čitaocu rezultate moderne fizike, hemije, biologije, astronomije i geografije, pa ga prati do problema, koji sada zanimaju istraživače. Tako dobijamo opću sliku sa istaknutim pojedinostima današnjeg poznavanja prirode i napretka, koji je učinjen za potonjih stotinu godina. Posvud se podrobno pominje odnos ovog saznanja prema poslednjim pitanjima ljudskoga duha. Bavinkovo stanovište u teoriji saznanja jeste kritički realizam. Tri su osnovna tipa za pogled na svet: Teizam, Panteizam, Ateizam. Panteizam je svet uzet kao celina, veliki organizam, kog jedni, kao Spinoza i Fechner, zamišljaju svesnim, a drugi, kao n. pr. Hartmann, zamišljaju polusvesnim ili sasvim nesvesnim; prvi se približuju Teizmu ili su mu potpuni privrženici, a potonji su tik do Ateizma. Obični Teizam, t. j. predstava o Bogu »čoveka iz naroda«, predstavlja Boga kao konstruktora, mehaničara i navijača velikog svetskog sahata. Zavidljuje nas i vredi, da u ovom tako valjanom i vrsnom delu moramo da čitamo netačnu i pogrešnu tvrdnju, kao da je ovo stanovište o mehaničaru i navijaču sahata pravi jevrejsko-materialistički Deizam. Uostalom od Bavinka se ne može tražiti, da je upućen i u jevrejsku versku filosofiju. Ali se on već iz psalmova i jevrejskog molitvenika mogao uveriti, da baš Jevrejstvo vazda i sa najvećim naglaskom ističe misao imanencije, t. j. misao, da je Bog u stvarima, koje se promenjuju, tako da se ona duboko ukorenila čak i u pobožnosti jevrejskog prosečnog čoveka, pa je našla odjeka i u jevrejskoj narodnoj pesmi i poslovi.

Jacob, Georg: Der Einfluss des Morgenlandes auf das Abend-

land vornehmlich während des Mittelalters. Hannover 1924. Orient Buchhandlung Heinz Lafaire. 98 str. Cj. M. 2'80, vez. M. 3'50.

Podstrekljivo izložen skup svih, svetovnjaku većinom nepoznatih, utecaja Istoka na našu današnju kulturu. Ne samo glasovno pisanje, pišaće gradivo, brojke, igre, barut, začini i dr. da potiču većinom otuda, nego i među našim rečima i mislima ima mnogo istočnjačkih pozajmica. Autor ukazuje na jevrejsko poreklo mnogobrojnih nemačkih imena, pismena i lirike, kao i na višestruki odnos savremenih obrtaja govora i poslovice prema Bibliji. Ali je svakako pogrešno dovođenje dana odmora od babilonskog Šabata, koji je dan žalosti, nasuprot biblijskom Sabatu kao danu odmora. Kao nedostatak napominjemo, da jedan deo prava, naročito rasprostrti formulari dokumenata, nije ovde pomenut kao pozajmica iz babilonskoga, odnosno jevrejskoga.

Macready, John: Der Aufgang des Abendlandes. Leipzig. Wilhelm Borngräber. 667 str. Cj. M. 10'—, vez. M. 12'—.

Pred nama je jedna osobena knjiga sa filosofijom, punom temperamenta i humora. U njoj prevlađuje momenat borbe kako u sadržaju i stilu, tako i u jeziku i obliku. Macready pobija teoriju o propasti Zapada sa obilatim gradivom i sa mnogo argumenata. Naročito se je okomio na Darwiniste, materialiste i prirodnjake. Ludilo evolucije on hoće da uništi vrlo duhovitim oružjem, što je mahom razumljivo. Ovaj engleski filosof, koji svoje delo nemački piše, trudi se svestrano i svim oružjem svoje filosofske i naučne spremne, da obnaži i iskoristi slabosti učenja o majmunskom poreklu čoveka, pri čemu su zoološki i antropološki argumenti i najzanimljiviji, i najubedljiviji. I verskim se problemima zanima mnogo ovaj satirički filosof. Mnima propast Zapada njemu je tek izraz imanentne pravde. Uskrsnuće Zapada vidi Macready u verskom preporodaju. Ovo je jedna problematična, vrlo zanimljiva knjiga, koja nas drži u zapetosti, i ima vrlo mnogo dobroga, duhovitoga, novoga i podstrekljivoga.

Lüttge, Willy: Die Dialektik der Gottesidee in der Theologie der Gegenwart. Tübingen 1925. J. C. B. Mohr. 27 str. Cj. M. 1.—.

U krizi naše kulture ističe se problematika Hrišćanstva. Nemoguće je Hrišćanstvo verski osvetovnjačeno i bogoslovski vezano istorizmom i relativizmom. Zabludna tendencija spisa na ovom polju kritički se osvetljuje, te se pokazuje, da je takva bogoslovija opasnost. Predavanje nam iznosi unutarnje razračunavanje sa pitanjima, koja se ovde nameću.

Pick, Georg: Die Gestalt des werdenden religiösen Geistes. Tübingen 1925. 52 str. J. C. B. Mohr. Cj. M. 1'20.

Ovaj spis pokušava da prati osnove nove orientacije u ukupnom razviću vere, uzajamne obaveze duha i duše, zatim posledice ove za suštinu duše i za pogled na svet, koji je s njom u vezi, kao i eventualni opći oblik verskih zajednica.

Burckhardt, Georg: Ursprünge menschlicher Weltanschauung in altorientalischer Welt schöpfungs- und Schicksalsdichtung. Eine Rede. Tübingen 1925. J. C. B. Mohr. 32 str. Cj. M. 1'20.

Na primeru staroindanskog i babilonskog duhovnog razvića pokazuje se, kako put vodi od mitusa do apstraktnijih tumačenja sveta, pa se iznose prvobitni osnovni tipovi slike sveta i shvaćanja života, a svagda sa pogledom na ono, što sada živi.

Brunner, Constantin: Deutschenhass, Judenhass und Judenhass der Deutschen. Berlin. Oesterheld & Co. 77 str.

O ovom delu Brunnera smemo reći, da je iz njega proizišla knjiga od velikog značaja, delo, koje neumoljivom ljubavlju ka istini i genialnom snagom mišljenja, otmenije i dublje od svih spisa raspravlja ne samo o Jevrejima, nego ujedno i o državi i političkim strankama. Ko god ponavlja često čuveno prebacivanje, da je Jevrej kukavica, bez domoljublja prema svojoj zemlji, taj neka čita, kako Brunner ljubi svoju domovinu i njene velike muževe, ne bi li jednom za svagda umuknulo ovo prebacivanje. Preporučujemo na čitanje ovu zanimljivu knjigu.

Lewinsohn, Richard (Morus): Jüdische Weltfinanz? Berlin-Hamburg 1925. Hofmann und Campe. 110 str.

Internacionalnom antisemitizmu sa njegovim parolama u ovoj se knjizi zabada mač u grudi, ne bi li mu se zadao samrtni udarac. Poznato antisemitsko prebacivanje, kao da Jevreji isisavaju i gospodare svim narodima sveta, oprovrgava se u ovim poglavljima: »Jevrejsko vladanje svetom. Internacionala kapitala. Bogatstvo Jevreja. Jevreji kao ratni bogataši. Jevreji u politici.« Posle ozbiljnih pokušaja pisac dolazi do rezultata, da je u privrednom razvoju potonjih decenija manji bio utecaj i najpoznatijih i najčuvenijih Jevreja. Ovu knjigu treba čitati i rasprostiti.

Koigen, David: Apokalyptische Reiter. Aufzeichnungen aus der jüngsten Geschichte. Berlin 1925. Erich Reiss. 252 str.

Nemoguće je dati spisak sadržaja ove knjige, koja raspravlja toliko tema, da bi nabranje ili ukratko izlaganje njihovo zapremilo nekoliko strana. Pojedina poglavlja nisu za sebe jedinstvene povesti ili priče, nego nepovezani listovi dnevnika, koji događaje 1914.—1924. godine, a naročito 1917.—1921. godine, iznose, opisuju i izlažu na mahom osobeni način. Ruska istorija, razne revolucije i njihove sporedne pojave, položaj Jevreja, njihova sudbina, njihova potištenost u ovoj državi naročito se iznose u nekoliko važnih karakternih crta. Koigen je okretan pisac, koji ume da izdvaja jezgro stvari iz okolnih pojava.

Seeberg, Reinhold: Zum Verständnis der gegenwärtigen Krisis in der europäischen Geisteskultur. Leipzig 1923. A. Deichert. 136 str. Cj. M. 3.—.

Ponosit natpis i slavan hrišćanski bogoslov u Nemačkoj. Ali nas čitanje razočarava. Ne radi se ovde o razračunavanju sa

problemima, nego o skiciranju uobičajenih nazora o kulturi i nauci. Nas zanima prirodno pre svega 3. deo: »Antisemitizam, Jevrejstvo i crkva.« Ovaj je deo napisan sa nemačko-nacionalnog stranačkog gledišta. Tu su stare fraze: Jevrejstvo je internacionalna struja, igra merodavnu ulogu u revolucionarnom pokretu, misli o sebi da donosi svetlost, da je uzvišeno nad svima narodima i večnim poretkom pozvano, da upravlja svetom. Na ovaj način Seeberg se ukazuje kao pravi Antisemit.

Lippert, Peter: Von Seele zu Seele. Briefe an gute Menschen. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. VI i. 272 str. Cj. vez. M. 3'40.

Ova pisma raspravljaju mnoge verske probleme modernog katolika sa razumevanjem i ljubavlju jasnim načinom. Mnoga pisma, kao n. pr.: Molitva, strah od greha, ljubav među narodima, vaspitanje ka ljubavi i dr. veoma su zanimljiva i za nekatolike.

Ledroit, Johannes: Frühschein der Kultur. Bilder aus Vorgeschichte und Urzeit. Mit 73 Bildern. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. X i 258 str. Cj. vez. 4'80.

Ovo nas delo na mahom osobit način odvodi u oblast znanja iz pra- i predistorije čovečanstva Srednje Evrope. Pre svega pisac stvara sebi svagda naučno tačnu, ali neobično jasnu osnovu o svakom odeljku, o kom će raspravljati. Zatim novelist počinje svoj posao i izlaže vrlo zanimljivo i živahno život i rad pra- i prirodnih naroda. Najpre poglavito lovačke prizore, pa onda kulturne opise, a docnije, kad otpočne borba za život, hrvanje i borenje naroda iz predistorijskog vremena i umetnost svake epohe, koja se izlaže. Ova je knjiga prijatna, puna uživanja i ujedno poučna lektira.

Rosenblatt, L.: Perez Smolenskin. Einige Grundzüge seiner Zeit, seines Lebens und seiner Wirksamkeit. Berlin. C. Boas Nachf. 22 str. Cj. M. —50.

Ovde se izlaže život regeneratora novohebrejskog jezika, slavnog urednika veoma cenjenog Hašahara, i preteče Theodora Herzla u natpisu označenim načinom.

צוואת מהר"ר יחזקאל זצ"ל שהיה אב"ד בשלש קהילות אלטונה המבורג וואנזבעק. נדפס בפעם ראשון באמשטרדם בשנת תק"י ועתה נדפס מחדש ע"י שלמה בן מהר"ר אהרן מארקוס. Hamburg 36, 1925. S. Marcus. 16 str. Cj. M. 1.—.

U ovom izdanju je Testamenat R. Ezehiela Katzenellenboga, rabina triju općina (Altone, Hamburga, Wandsbecka). On sadrži naredjenja i savete, kao obično testamenti velikih učitelja Talmuda. U dodatku je veliki pogrebni govor njegovog učenika, R. Leba Pregira.

Specht, Richard: Franz Werfel, Versuch einer Zeitspiegelung. Wien 1926. Paul Zsolnay. 328 str.

Ova knjiga sadrži mnoštvo zanimljivih posmatranja o naj-

novijim pojavama nemačke literature i objašnjava način jevrejskog utecaja. Želja, da se mislima prodre u suštinu svega, radost zbog diskutovanja, padanje u malodušnost, življenje u svetu snova — sve to čini biće Werfelovo i oseća se u njegovu pesništvu. Jevrejsko-asimilatorska duhovna produkcija obasjava put Werfela od »Weltfreund« do »Paulus unter den Juden«.

Lebensideale der Menschheit. 1. Heft: **Preuss, Hans**: Dürer, Michelangelo Rembrandt. 58 str. Cj. M. 1.—, vez. M. 1'75. 2. Heft: **Grützmacher, K. H.**: Konfuzius, Buddha, Zarathustra, Muhammed. 92 str. Cj. M. 1'50, vez. M. 2'25. 3. Heft: **Preuss, Hans**: Bach, Mozart, Wagner. 78 str. Cj. M. 1'25, vez. M. 2'10. 4. Heft: **Preuss, Hans**: Luther, Calvin, Loyola. 59 str. Cj. M. 1.—, vez. M. 1'75. Leipzig 1922. A. Deichert.

Prva je knjiga isto tako bogata u mislima, koliko je savršena oblikom. Svaki red odaje istoriskog mislioca, znalca umetnosti, veštaka u jeziku. — Polazeći od misli, da je vrhunac čovečanske istorije u istoriji životnih ideala i od ovih formiranim stilovima života, pokušava pisac druge sveske, da izloži životne ideale osnivača vera: Konfucija, Bude, Zarastre i Muhameda, kako bi na istima učinio vidljivim kineski, indanski, persijski i arapski životni stil. Spis odgovara potpuno svojoj zadaći, jer se izlaganje uopće temelji, na najboljim radovima stručnjaka. — Pisac treće sveske prodire duhovitim rasmatranjem u suštinu triju velikana, pokazuje njihovu silnu borbu i ideal, koji ih ispunjuje, te pobedu njihove jake ličnosti. — Izlaganje četvrte sveske je, kao i u ostalima, uopće razumljivo, bogato u bojama, odmereno, te se stara, pri svem živom i zanimljivom stvaranju, da bude strogo pravedno u suđenju.

Lewisohn, Ludwig: Gegen den Strom. Eine amerikanische Chronik. Uebersetzt von Thea Wolf. Frankfurt a. M. 1924. Frankfurter Societäts-Druckerei G. m. b. H. 300 str.

U ovoj knjizi imamo sliku Jevreja, koji je poreklom iz Nemačke i potpuno je odnarođen. Verski potpuno otrgnut, on kao dete pohađa presbiteriansku školu, dolazi u savez Katolicizma, ali je ipak njegovo rođenje uzrok, te ne može da se skraši ni na jednoj univerzi, kraj svih svojih izvršnih radova, nego ga posvud odbijaju, i ako je demokrata. Užasan podvojeni život, što ga vodi ovaj Jevrej, koji po krvi pripada svome narodu, a po suštini vere je otpadnik, naročito nas uzbuđuje kao Jevreje. Međutim je Lewisohn neumorni borac za pravu slobodu i ukazuje Americancima sadašnjosti, sa neustrašivim istinoljubljem, njihovu vernu sliku, šiba pritvornost i šupljinu u znanju, a zalaže se za prave ideale.

ה'רמון שיב: חלומות הילדות אנרות לילדי ישראל. הרמון: י' צ' רמון וי' פינק. בסוף הספר מלון. Frankfurt a. M. L. Sānger. 74 str.

Neke pripovetke Švabove poznate su već našoj mladeži preko časopisa »Haaviv«. Rimon i Fink preveli su ih na hebrejski,

kako bi spojili prijatno sa korisnim. Na kraju knjige je na 14 strana sastavljen spisak reči, čime su deci otklonjene svekolike teškoće. Pripovetke su iz jevrejskog života ili su crpljene iz kruga priča i kadre su oduševiti mladež za jevrejski život.

Abeles, Siegfried: Das lustige Buch fürs jüdische Kind. Buchdecke und Illustrationen von Willy Braun. Breslau 1926. Jakob B. Brandeis. 125 str.

Abeles, Siegfried: Tams Reise durch die jüdische Märchenwelt. 25 Kindermärchen nach jüdisch-volkstümlichen Motiven. Illustriert von F. V. Kosak. Breslau. Jakob B. Brandeis. 99 str.

Nije lako pisati jevrejsku knjigu za male i najmanje. Tu se treba obazreti na mnogo što-šta. Pre svega naročito na unutarnje stanje jevrejskog deteta. Ne manje je teška tendencija ovakvih knjiga, da se stvori dopuna i prematežina za nejevrejsko vaspitanje. Dete, kome je u prvom redu namenjena ovakva knjiga, ili nikako ili u maloj meri poznaje jevrejske obrede i narodne običaje. Zato valja detinju dušu ispuniti jevrejskim vrednostima, razbuditi im ljubav za jevrejsko znanje. Sa jevrejske se strane, sa tendenciom svesnog jevrejskog utecanja, dosad vrlo malo radilo. Prema tome je veliki uspeh, ako knjiga za jevrejsku mladež ma i upola svoju zadaću ispuni. Ali knjige za mladež Siegfrieda Abelesa ispunjavaju svoju zadaću potpuno. Pisac poznaje pre svega mentalitet i potrebe jevrejskog deteta, kome njegove knjige svojom neusiljenom metodom pričanja posve odgovaraju. Razne pripovetke uvode dete vrlo dobro u jevrejske misli i osećaje veštom primenom oprobanih pedagoških sredstava. Izrada i ilustracije su vrlo lepe. Želeti je, da vrlo mnoga naša deca dobiju ove knjige na čitanje.

Brod Max: Reubeni, Fürst der Juden. Ein Renaissanceroman. München 1925. Kurt Wolff. 524 str. Cj. vez. M. 8.—

Mladome dečaku Davidu, sinu nekog znalca Talmuda u Pragu, postalo je Ghetto pravo mučenje. Mladi David, još dete, buni se protiv zagušljive, neutešne, ropske atmosfere Ghetto-a. Strahovita je svakidanja borba sa samim sobom. Brod se razume u tome, da nam izlaže ovu borbu deteta Ghetto-a, čežnju za suncem, vazduhom i snagom, ovu borbu sa i oko greha! Posle teških razočaranja on putuje na Istok, da potraži 10 izgubljenih plemena Israelovih. On nalazi u pustinji Arabije slobodnu kraljevinu Jevreja, koji nose oružje. Tamo u kraljevini Habor, skroji on gigantski plan, da odvede jevrejski narod u njegovu staru zemlju, Palestinu. Kao David Reubeni, knez Jevreja, brat Josipa, kralja Habora, i kraljevski ambasador, dolazi on u Evropu, dobija pomoć pape i pridobija kralja Portugalije. Jevrejska vojska, potpomognuta Portugalijom, treba da pođe na Turke, da osvoji Palestinu Jevrejima. Bezuspešno propada kako on, tako i njegov verni učenik, Molho, i to: jedan na glomači, a drugi, Reubeni, umire u groznim tamnicama Inkvizicije. U ovom se romanu na-

lazi gradivo za veliki ep jevrejske prošlosti. Iz tame jevrejske istorije Brod je izneo misterioznog, pustolovnog Davida Reubeni-a, mesiju XVI. stoleća, pa ga je sa velikom ubedljivošću tumačio i uobličio. Onima, koji su iz ono nekoliko stranica kod Grätza (Geschichte der Juden IX. str. 218. ff.), posvećenih ovoj epizodi hteli nešto saznati o Reubeni, ali ne moguše, sad je pomoženo. Ovaj roman je od važnog značaja i u sadašnjosti. Jer čitav način problematike Brod je tako savremeno, mahom u jevrejskom duhu izveo, da nam se ovaj roman renesanse čini posve romanom sadašnjosti.

Bernhard, Emil: Die Jagd Gottes. Drama in fünf Akten. Berlin, Volksbühnen-Verlags- und Vertriebs-G. m. b. H. 118 str. Cj. M. 2:40, vez. M. 3:50.

Anonimnom piscu ove drame mi smo češće imali prilike, da se divimo. Vazda smo se divili njegovim mislima i načinu izražaja, njegovoj hrabrosti da ne prećuti istinu, njegovom divnom stilu i umetnosti izlaganja. Pa ipak ova drama nadmaša sve pređašnje radove, ona je remek-delo dramske umetnosti, a ujedno prvoklasni kulturnoistorijski spomenik. Komad se odigrava u jevrejskom selu visokih Karpata. Cela je općina sakupljena u prastarog Sinagogi. Ružeci Jevreje kozački se general oprašta, ali obećava, da će opet doći, da ih dalje kinji. Iznenada se javlja u Sinagogi jedan stranac, koji se izdaje za glasnika dolazećeg Mesije i skuplja velike priloge za Mesiju. Narod mu veruje, samo je rabin nepoverljiv. Sve dragocenosti i adidare, koji su preostali Jevrejima iza kozačke pljačke, oni su doneli i predali ih strancu. Ovaj zaluđuje općinu, obećava da će Mesija noćas doći, općina je grozničavo uzbuđena i sprema se; ali se odjednom razočarava, jer vidi da je nasela jednom varalici. Na svršetku se opet javljaju Kozaci. Sve je ovo slika mnogo maltretovane mase, koju snalazi nesreća za nesrećom, najzad postaje lakovernom, hvata se i za slamku, a sve u nadi, da će se izbaviti. Zato se zaista može nazvati dramom verske strasti, sumornom slikom, koju je nacrtala remekumetnost dramatičara. Dramsko dejstvo i zapetost obilno su ovde zastupljeni. »Deutsches Theater« u Berlinu i »Städtische Bühne« u Frankfurtu a. M. već su je sa mnogo uspeha davali, te će uskoro biti poznata na svima pozornicama.

Levy, Wilhelm: Israelitische Predigt-Bibliothek. Periodisch erscheinende Sammlung ausgewählter Predigten. 4 Hefte. Berlin. C. Boas Nachflg. Svaka sveska M. — 50.

Prva sveska sadrži duhovitu besedu na prvi dan praznika Pesah od I. Weinberga, koja je prevedena sa hebrejskog originala. U drugoj svesci su dve besede za praznik Šebuot od Dr. E. Hallevy i Zadoc-Cahna; u trećoj su 3 privesstva, a u četvrtoj svesci je jedna beseda od Zadoc-Cahna za Roš-hašanu i jedna od I. Libermanna za Jomkipur. Sve su besede pune sadržine i imaju svekolike vrline besede, zbog kojih su lepe i dopadljive, poučne i privlačne.

Dederichs, Wilhelm: Predigt — Gedanken. Skizzen zu kurzen Ansprachen für alle Sonn- und Feiertage des Kirchenjahres. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. XII. i 104 str. Cj. M. 1'80, vez. M. 2'30.

Ovo su duboke misli, jasno i oštro disponovane, u ugladenom i aktuelnom obliku izražaja. Čudnovato je, da se navodi uzimaju samo iz Evangelija, a nikad iz Starog Zaveta.

Schalom, Asch: Ein Glaubensmartyrium. Erzählung. 239 str.
 — —: Die Zauberin von Kastilien. Erzählung. 183 str.
 — —: Mottke der Dieb. Roman. 456 str.
 — —: Onkel Moses. Roman. 270 str.
 — —: Der elektrische Stuhl. Roman. 175 str.
 — —: Joseph. Eine Hirten-Legende in 5 Bildern. 74 str.
 — —: Mottke der Dieb. Ein Volksstück in einem Vorspiel und drei Akten. 79 str. Berlin. J. Ladischnikow Verlag.

Skupljena dela Schalom Ascha izdaje sada Ladyschnikovo izdavaštvo u Berlinu, koje stiče time naročitu zaslugu za jevrejsku književnost. Izdanje je vrlo lepo i dobro, te odgovara svim zahtevima moderne knjige. Istorisku pozadinu imaju dva romana i to prvi, koji izlaže versko mučeništvo iz 1648.—9. godine na osnovu dokumentarnog istraživanja, a to je vreme strahota kozaka Hmeljničkog. U obzir se uzimaju istoriske činjenice i podatci. Pojednostiti je dao sam Asch. Drugi roman priča nam iz istorije Jevreja u Rimu u 16. stoleću za vlade pape Pavla IV., na koji način je sveta Inkvizicija tamanila život Jevreja, trudeći se, da što većna šikanira Jevreje. Glavni tipovi su, suprotno prvom romanu, tvorevine piščeve mašte, kao i ispričani događaji, ali su se oni u tadanjoj atmosferi mogli svakako zbiti, pa su se zaista i zbili. Treći roman iznosi pustolovne doživljaje mladog Mottke-a, koji već kao dete počinje borbu za život, pa se uzaludno trudi po blatu starogradskih ulica Varšave, da se probije kroz svet. Zatim dolazi roman iz života poljskih Jevreja u New-Yorku. Peti roman priča nam tragičnu sudbinu jednog nevino osuđenog bankara u New-Yorku. Poslednje dve knjige sadrže drame, naime u »Josif«-u pastirsku legendu u pet slika sa biblijskom pozadinom, a poslednja istoimeni roman kao komad iz naroda. Svi radovi Schalem Asch-a nose obeležje bezuslovne romantičke sentimentalnosti, koja ih prožima. Ta predanost sentimentalnosti u jevrejskom biću jeste pretežna crta u stvaranju Asch-a, ona je njegove književne proizvode obogatila sa onim skicama iz jevrejske prošlosti, koje privlače čitaoca i imaju jevrejsko-propagandističko dejstvo. Književni proizvodi Asch-a u Americi obilati su i kreću se u oblasti zabave. Ali u svakom romanu ima mesto, gde izbija Aschova prirodna romantična sentimentalnost, koja osvaja. Otuda Asch spada među najpopularnije književnike jevrejske književnosti.

Schalom, Alechem: Die erste jüdische Republik. Novellen. Berlin 1925. Oesterheld & Co. 218 str.

Utirač puta za vedar, humora pun stil u žargonskoj književnosti osmehuje se iz ovih novela (prva i najveća nosi gore navedeni natpis), te se od sveg srca smeje tako, da se mora zasmejati svako, ko ga čuje. Ali i satiričnu sliku kulturne pocepanosti jevrejskog naroda izlaže nam Šolem Alehem u ovim pričama. Časno ime: »jevrejskog Marka Twaina« zasluguje on i ovom zbirkom, koju imamo u lepom prevodu. Neka je toplo preporučena svakom, ko hoće da se nasmeje.

Perez, Jizchok-Lejb: Die Zeit. Novellen. Deutsch von Alexander Eliasberg. Berlin. Benjamin Harz. 316 str. Cj. vez. M. 5.—.

Pripovesti od Perez-a daju nam odveć zanimljiv uvid u verske predstave, nazore i navike Ghetto-a. Ove novele, koje su uređene po jevrejskim prazničkim danima, odnosno čiji je sadržaj u vezi sa ovim danima, prvoklasna su umetnička dela. Ime pisca je u krugu jevrejskih čitalaca osvojilo takvo mesto, da se svaki rado maša za njegove knjige, ne bi li tako ušao u krug misli, koji je ovde kod nas nepoznat, pa zato privlači.

Zapletal, Vinzenz: Mose, der Gottsucher. Kulturgeschichtliche Erzählung aus dem alten Aegypten. 365 str. Cj. M. 4.60, vez. M. 6.60.

— — Jephthas Tochter. Kulturbilder aus der Frühzeit des jüdischen Volkes. 332 str. Cj. vez. M. 6.—.

— — David und Saul. Kulturgeschichtliche Erzählung aus biblischer Zeit. 399 str. Cj. vez. M. 6.60.

— — David und Bethsabe. Kulturgeschichtliche Erzählung aus biblischer Zeit. 399 str. Cj. vez. M. 6.60. Paderborn 1925. Ferdinand Schöningh.

Svrha je ovim biblijskim romanima, da se toli zapostavljeni i zanemareni Stari Zavet učini pristupačnim širim krugovima. Hoće li se tim romanima ova svrha i postići, pitanje je. U prvom se romanu izlaže život Mojsija, tog najvećeg čoveka, koji je ikad živio u svetu. Pričanje nije verno biblijskoj povesti. To ne bi bila pogreška, jer i jevrejske bajke pričaju život Mojsijev različito od Biblije, koja ga ulepšava, pravi uzvišenim, tako da je ličnost Mojsijeva još u detinstvu nadmašala svoje vršnjake u mnogom pogledu. U ovom romanu mnogo mu je oduzeto, on je čovek kao i svi drugi. Često imamo utisak, da Zapletal zna i upotrebljava jevrejsku priču, ali se ubrzo opaža zabluda. Pomajka Mojsijeva zove se ovde Merit, a ne Bitja kao u Bibliji. Drugi deo ovog životopisa još nedostaje, možda će on dati bolju sliku Mojsija. Naprotiv romani o Davidu vazda su verni biblijskoj povesti. Biblijske vesti o jedinstvenom velikom kralju dobro su iskorišćene, te su ličnostima davane samo onakve crte, koje tačno odgovaraju starom vremenu. Sa ova dva romana našle su biblijske povesti dobro

rasprostiranje. U svakom se vremenu Palestina očigledno izlaže, te se vidi marljiv rad znanjem bogatog stručnjaka, koji pruža obilato kulturno-istorisko gradivo. Mi držimo, da su se mogle skratiti mnoge priče o ratovima, koje su i onako skoro sve jednake, te da se čitalac ne zamara. Zapletal, neka mu je na čast, uopće je nepreokupiran, ali njegovo hrišćansko gledište ipak jasno izbija na kraju povesti o Davidu. Ovih pet redaka trebalo je izostaviti. — Najbolji Zapletalov roman po našem mišljenju je »Jephtas Tochter«. Ovde se očiglednim načinom izlažu kulturne prilike za vreme sudija. Momenat pričanja dolazi ovde obilato do izraza, te se često divimo živom izlaganju. Istoriski se pogled nesumnjivo proširuje ovim romanom. Zato se može ova knjiga dragocenom označiti.

Spillmann, Joseph: Lucius Flavius. Historischer Roman aus den letzten Tagen Jerusalems. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. Erster Band 348 str. i 2 nacrt. Zweiter Band 347 str. i 1 nacrt. Cj. vez. M. 740.

Naslovni junak je uzorno lice, plemenita ratnička priroda. Pavle, s kojim zajedno čami u tamnici, krsti ga. On uzima, kao legat, bitnog udela u razorenju Jerusalema pod Titom. Već time je kazano, da se roman odigrava u vrlo burnom i zanimljivom vremenu. Mi se upoznajemo sa pokvarenošću rimskoga sveta i sa rdavim domazlukom pod Neronom, isto tako sa životom Rimljana u taboru i sa antičkom opsadom. Najzad nam se iznosi pred oči užasna slika razorenja Jerusalema, nacrtana umetnikom u izlaganju. Roman je napisan radi proslavljanja Hrišćanstva.

Urbanitzky, Grete v.: Mirjams Sohn. Roman. Stuttgart 1926. J. Engelhorn's Nachf. (Romanbibliothek Band 989/90) 284 str.

Mlad Jevrej, prezren u detinjstvu zbog mrlje rođenja, stojeći u borbi za život pred smetnjama, vidi svoju misiju nutar Amsterdamskog Getto-a u XVII. stoleću prema siromasima i bednima, prezrenima i zapostavljenima. Iza starinskih ljudi skrivaju se i danas savremeni tipovi, tako da se roman čita sa izvesnim aktuelnim interesom. Plastično, sa dramatskim dejstvom i izrađenom veštinom izlaže, sa svojih dela poznata, spisateljka socialne borbe starog vremena. Zato se ovaj roman preporučuje kao dobro štivo.

Biro, Ludwig: Die Juden von Bazin. Roman. Uebersetzt von Ernst Lorsy. Berlin. Oesterheld & Co. 346 str.

U ovom romanu izlaže Biro bitisanje jedne jevrejske općine u Ugarskoj za vreme Reformacije. Ovo je vekovna slika krvavo rumene boje, naslikana na natuštenoj osnovi, grozno istinita slika ljudske poživotinjenosti. Zapeštim načinom razume pisac da izlaže ličnosti i prilike. Ova će knjiga zaista naći mnogo prijatelja.

Winder, Ludwig: Die jüdische Orgel. Roman. Wien. Rikola-verlag. 189 str.

Izdavaštvo označuje ovaj roman tragedijom iz Jevrejstva.

Mi bismo ga mogli nazvati nemogućom povešću. U njemu se iznosi život sina namjesnika rabinata u Moravskoj. On polazi rabinatsku školu u Budimpešti, ali pada u moralni kvarež. Posle više godina vraća se doma, gde ga općina, koja zna za njegovu prošlost, uvodi u zvanje umrlog mu oca. Mašti je ovde ostavljeno i suviše široko polje. Kakve veze ima natpis sa sadržinom, nama je nepojmljivo.

Garrod, Richard P.: Echte Jungen. Eine Schüलगeschichte. Aus dem Englischen übersetzt von K. Hofmann. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. X i 334 str. Cj. vez. M. 4.—.

Zadaća je ovoj knjizi, koja priča nestašluke nekolicine mladića, da svoje mlade čitaoce zabavi, ali ujedno i pouči, pa i moralno i katolički-religiozno vaspita.

Fahsel, Helmut: Gespräche mit einem Gottlosen. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. VIII i 214 str. Cj. M. 4-20, vez. M. 6.—.

Jedinstvena draž ove knjige u tome je, što zastupnik moderne skepse kuša čvrstoću svoga bezverja na opremi verujućega. Duhovno hrvanje pomoću promene punih razgovora između katoličkog kapelana i bezvernika daje nam delo od velikog dramatskog zamaha, koje popunjava prazninu u svetskoj književnosti.

Salomon, Alice: Kultur im Werden. Amerikanische Reiseindrücke. Berlin 1924. Ullstein. 187 str.

Izatkanje viđenoga sa mislima pomoću zapetog jezika stvorilo je ovu utecajnu knjigu. Ona nam iznosi pred dušu osobenost Amerike i njenih stanovnika i vezuje s tim najozbiljnija pitanja. Putopisi su posvud živo napisani.

JEVREJSKA OTPREMNA KNJIŽARA OSIJEK I, KAPUCINSKA 14

Preporučuje razne knjige jevrejske povijesti, umjetnosti, kao i razne romane jevrejskih pisaca na njemačkom jeziku.

Knjige se dobivaja uz originalne nakladne cijene.